

Monumentwaardige objecten en ensembles in Heemstede en Bennebroek

Februari 2024

Inhoud

Voorwoord	1
Inleiding	2
Objecten	4
Ensembles	7
Appendix 1: Landhuis Hertenduin, Herenweg 2 - 2A - 2B, Heemstede	11
Appendix 2: R.K. parochiekerk Onze Lieve Vrouw Hemelvaart, Valkenburgerplein 20, Heemstede	15
Appendix 3: Kapel Mariënheuvel, Glipperdreef 199, Heemstede	17
Appendix 4: Villa T. Volker, Breitnerweg 2, Heemstede	22
Appendix 5: Voormalig woon/winkelpand, Bennebroekerlaan 21, Bennebroek	24
Appendix 6: Noors Landhuis De Echo, Van Merlenlaan 23, Heemstede	25
Appendix 7: Doopsgezinde kerk ('De Kleine Vermaning'), Postlaan 16, Heemstede	30
Appendix 8: Woonhuis, Kennemerbeekweg 1, Bennebroek	35
Appendix 9: Huize Karoly, Heemsteedse Dreef 274, Heemstede	36
Appendix 10: Woonhuis E. van Beusekom, Raadhuisstraat 42, Heemstede	37
Appendix 11: Ensemble Provinciënbuurt (Utrechtlaan, Zeelandlaan, Gelderlandlaan en Brabantlaan), Heemstede	40
Appendix 12: Ensemble Woningcomplex Nova et Vetera, Berkenlaan en Eikenlaan, Heemstede	42
Appendix 13: Ensemble woningen van R.K. Middenstands-Woningbouwvereniging 'Het Oude Posthuis' (Oude Posthuisstraat, Heemstede)	45
Appendix 14: Ensemble Glipperdreef 133-155, Heemstede	51
Appendix 15: Ensemble Sportparklaan/ Lijndenlaan/ Ringvaartlaan, Heemstede	53
Appendix 16: Ensemble Ritzema Boskade, Heemstede	55
Appendix 17: Ensemble Paulus Buyslaan, Heemstede	57
Appendix 18: Ensemble Rijksstraatweg 14-16, 39-41 en 45-49, Bennebroek	59
Appendix 19: Ensemble Manpadslaangebied, Heemstede	61
Appendix 20: Ensemble Richard Holplein, Julianaplein, Heemstede	65
Bijlage 'long list', juni 2021	68

MONUMENTWAARDIGE OBJECTEN EN ENSEMBLES IN HEEMSTEDE EN BENNEBROEK

VOORWOORD

Het opstellen van een overzicht van gebouwen en dorpsgezichten, ook wel "objecten en ensembles" genoemd, die in aanmerking komen om gemeentemonument te worden, is geen eenvoudige aangelegenheid. Gelukkig kon de Erfgoedcommissie van onze vereniging zich baseren op inventarisaties uit het verleden en de waardevolle rapporten van Wim de Wagt en Michel Bakker (zie hieronder). Toch was dit niet voldoende. De objecten die al de status van rijks-, provinciaal of gemeentemonument hadden, moesten worden uitgefilterd. Daarna volgde de uitdagende afweging welke objecten op de shortlist zouden moeten komen.

De gehanteerde criteria voor deze selectie laten nog altijd ruimte voor discussie en verschillen van inzicht. Gelukkig maar, want door deze discussie wordt de uiteindelijke beslissing beter onderbouwd en diepgaander doordacht. Als laatste stap hoeft het rapport dan 'alleen nog maar even' samengesteld te worden. Ik ben de Erfgoedcommissie daarom zeer dankbaar voor het resultaat van haar werk.

Voor onze vereniging vertegenwoordigt deze lijst in wezen een verlanglijst. Het liefst zouden we zien dat de gemeente Heemstede alle objecten en ensembles meteen de gemeentelijke monumentenstatus geeft. Dat is echter geen eenvoudige opgave; hier gaat een zorgvuldige afweging aan vooraf en dit vergt tijd, menskracht (en geld). We hebben begrip voor deze uitdaging, maar dat betekent niet dat we de gemeente niet vragen om vaart te maken. Dat zien wij als onze taak.

Eigenaren van potentiële monumenten zijn vaak terughoudend als het gaat om de status van monument. Ze vrezen beperkingen in de mogelijkheid om wijzigingen aan te brengen aan hun gebouw en verwachten lastige formaliteiten en procedures. Daarom verzoeken wij de gemeente Heemstede om het beleid met betrekking tot gemeentemonumenten verder en duidelijker uit te werken, met als doel deze weerstand te verminderen en te bereiken dat aanwijzingen zo weinig mogelijk tegen de zin van de eigenaar plaats hoeven te vinden. Anderzijds, menen we dat het niet zo kan zijn dat een eigenaar een vetorecht heeft.

Hopelijk draagt dit rapport krachtig bij aan de ontwikkeling van de Erfgoedvisie van de gemeente Heemstede, zodat ook komende generaties kunnen genieten van ons bijzondere dorp.

Wim Gohres, voorzitter HVHB

Heemstede 18 januari 2024

INLEIDING

Aanleiding

De gemeente Heemstede verzocht in 2020 de Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek (HVHB) een lijst op te stellen van panden die in aanmerking zouden kunnen komen voor een gemeentelijke monumentenstatus. Ook in het verleden heeft de HVHB een dergelijk verzoek van de gemeente ontvangen. De Erfgoedcommissie heeft zich vervolgens in diverse samenstellingen over dit vraagstuk gebogen.

Het bestuur van de HVHB heeft vervolgens de Erfgoedcommissie gevraagd deze voordracht te onderbouwen met argumenten en criteria. De commissie heeft daarbij het onderwerp uitgebreid naar 'panden en ensembles' en besloten om ook Bennebroek (gemeente Bloemendaal) in het overzicht op te nemen.

Taakomschrijving Erfgoedcommissie

De Erfgoedcommissie zet zich o.a. in voor het behoud van alle zaken die van historische, stedenbouwkundige, architectonische en/of landschappelijke betekenis zijn in Heemstede en Bennebroek.

De commissie bestaat uit enthousiaste vrijwilligers die elke 6 weken samen komen om diverse zaken over karakterbehoud te bespreken en zo nodig acties te ondernemen.

Verder heeft een afvaardiging van de commissie structureel overleg met de gemeenten Heemstede en Bloemendaal.

De Erfgoedcommissie beperkt zich niet tot enkel monumentale panden. Ook ensembles en andere karakterbepalende aspecten zoals 'blauw en groen' hebben de aandacht van de commissie. Voor dit monumentenrapport heeft de commissie zich specifiek gericht op panden en ensembles die nog geen rijks- of provinciale of gemeentelijke monumentenstatus hebben.

Werkwijze

De commissie is primair uitgegaan van de volgende rapporten die een zeer uitgebreid overzicht geven van mogelijk monumentwaardige panden/ensembles in Heemstede en Bennebroek:

- *Monumenteninventarisatie Heemstede/ Bennebroek 1850-1940*, Bureau Wim de Wagt, 2021
- *Wederopbouwarchitectuur in Heemstede*, Bureau Wim de Wagt, 2015
- *Een vlucht merletten: Waardekaart Heemstede en Bennebroek*, Michel Bakker (Bureau Plantage Zorg en Hoop), HVHB, Heemstede 2007
- Website lijst van de HVHB: www.hvhb.nl

Behalve genoemde stukken heeft de commissie zelf ook objecten en ensembles aangedragen die nog niet eerder op een lijst voorkomen, maar volgens de commissie wel potentie hebben om de status gemeentelijk monument te krijgen.

Bij het bepalen van de monumentwaardigheid van de objecten is de commissie, naar het voorbeeld van de Monumenteninventarisatie Heemstede/ Bennebroek 1850-1940, uitgegaan van de verschillende in de monumentenwereld gangbare waarden, namelijk:

- de typologische (wat voor type bouwwerk is het),
- de stedenbouwkundige (situering en mate van beeldbepaling),
- de historische (rol in de lokale geschiedenis),

- de architectuurhistorische (kwaliteit van de architectuur),
- de kunsthistorische (kwaliteit van kunsttoepassingen),
- de zeldzaamheid (hoeveel vergelijkbare objecten er zijn),
- de gaafheid (hoeveel er nog van het oorspronkelijke ontwerp aanwezig of zichtbaar is),
- en de ensemblewaarde (deel uitmakend van een reeks of groter geheel).

Op basis hiervan, heeft de commissie gezamenlijk een lijst van 52 objecten en ensembles (zie bijlage 'long-list') opgesteld. De hieronder vermelde 10 panden, en 10 ensembles verdienen volgens de commissie bij voorrang als gemeentemonument te worden aangemerkt.

Dankwoord

De commissie wil graag haar dank uitspreken aan Michel Bakker en Wim de Wagt voor hun uitgebreide rapportage over de diverse panden en ensembles. De beschrijvingen vormen de basis bij de bepaling van de monumentwaardigheid.

Verdere dank gaat uit naar alle vrijwilligers die in het verleden en heden bijgedragen hebben aan de totstandkoming van deze voordracht, in het bijzonder aan de leden van de Raad van Advies, Marc de Bruijn en Jaap Verschoor.

Voor auteursrecht op de gebruikte foto's wordt verwezen naar de bron zoals vermeld bovenaan de tekst per Appendix.

Objecten

1. Landhuis Hertenduin, Herenweg 2 - 2A – 2B, Heemstede

2. R.K. parochiekerk Onze Lieve Vrouw Hemelvaart, Valkenburgerplein 20, Heemstede

3. Kapel Mariënheuvel, Glipperdreef 199, Heemstede

4. Villa T. Volker, Breitnerweg 2, Heemstede

5. Voormalig woon/winkelpand, Bennebroekerlaan 21, Bennebroek

6. Noors Landhuis De Echo, Van Merlenlaan 23, Heemstede

7. Doopsgezinde kerk ('De Kleine Vermaning'), Postlaan 16, Heemstede

8. Woonhuis, Kennemerbeekweg 1, Bennebroek

9. Huize Karoly, Heemsteedse Dreef 274, Heemstede

10. Woonhuis E. van Beusekom, Raadhuisstraat 42, Heemstede

Ensembles

1. Provinciënbuurt (Utrechtlaan, Zeelandlaan, Gelderlandlaan en Brabantlaan), Heemstede

2. Woningcomplex Nova et Vetera, Berkenlaan en Eikenlaan, Heemstede

3. **Oude Posthuisstraat, Heemstede**

4. **Glipperdreef 133-155, Heemstede**

5. **Sportparklaan/ Lijndenlaan/ Ringvaartlaan, Heemstede**

6. **Ritzema Boskade, Heemstede**

7. **Paulus Buyslaan, Heemstede**

8. **Rijksstraatweg 14-16, 39-41 en 45-49, Bennebroek**

9. Manpadslaangebied, Heemstede

10. Richard Holplein, Julianaplein, Heemstede

Appendix 1: Landhuis Hertenduin, Herenweg 2 - 2A - 2B, Heemstede

Bron: Monumenteninventarisatie Heemstede/Bennebroek 1850-1940 (Bureau Wim de Wagt, mei 2021)

Herenweg 2A Landhuis Hertenduin

Opdrachtgever: A.E.E. Rhodius

Bouwjaren: 1929

Architect: H.C. Berchtenbreiter, Amsterdam

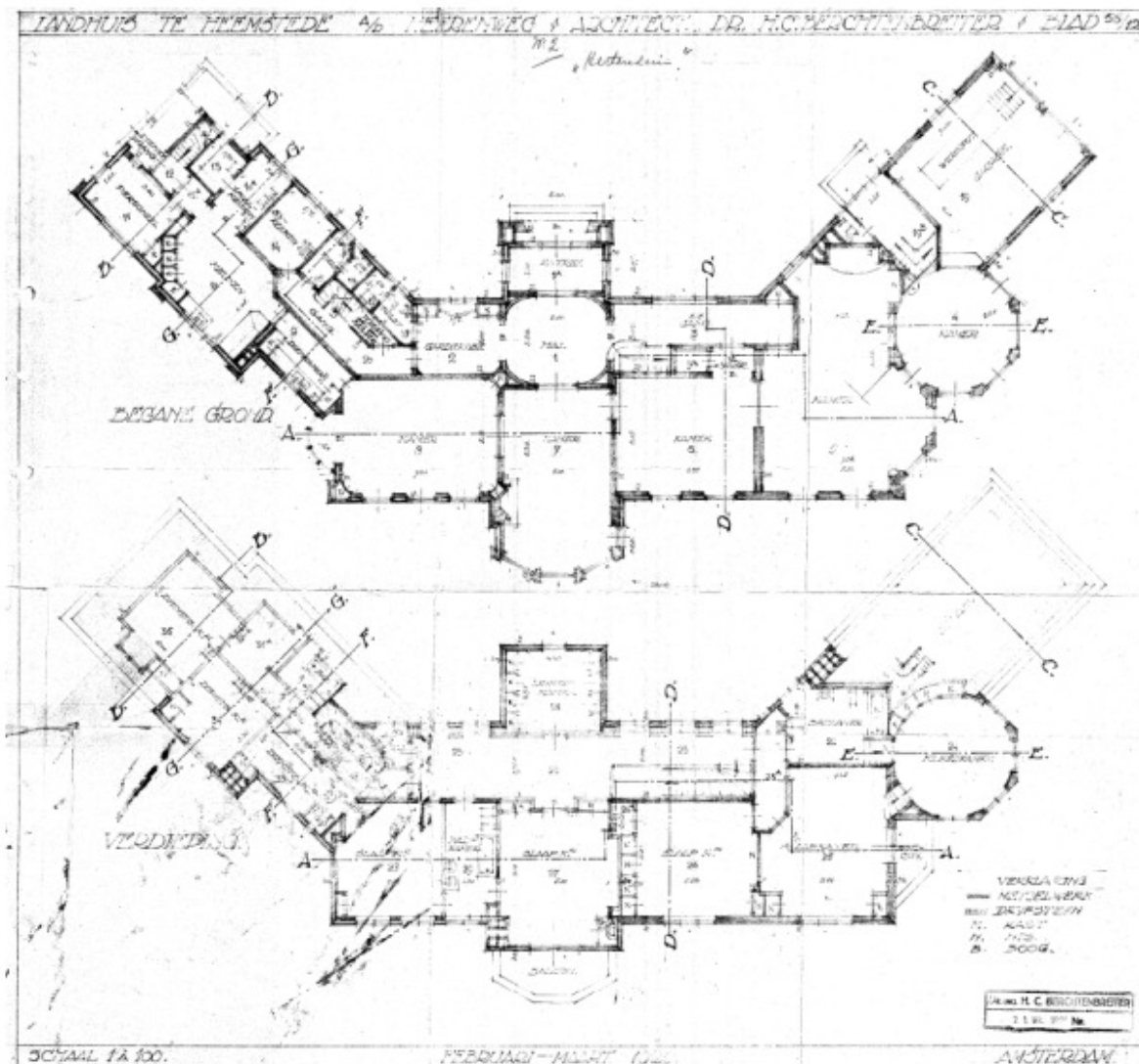
Waarden: Typologisch, historisch, stedenbouwkundig, architectuurhistorisch, gaafheid (exterieur).

Landhuis Hertenduin is architectuurhistorisch van belang vanwege de geslaagde combinatie van een vlinderplattegrond met elementen ontleend aan de neorenaissance, Engelse cottage-stijl en inheemse bouwtradities. De mate van gaafheid van het exterieur versterkt de architectuurhistorische waarde. De ligging in het heuvelige bosgebied aan de Herenweg met zijn front aan een uitgestrekte tuin, geeft het breed opgezette, pittoreske landhuis een grote situationele waarde. Omdat dit een van de weinige nog resterende landhuizen is op een authentiek landgoed aan de Herenweg, heeft het huis ook een belangrijke cultuurhistorische en typologische waarde.

Geschiedenis

Het glooiende, bosachtige terrein waarop landhuis Hertenduin ontstond was oorspronkelijk een overplaats van de Hartekamp aan de overzijde van de Herenweg, zoals de Linnaeushof, Eikenrode en Hagenduin dat ooit ook waren. Het terrein vormt een restant van een vroegere strandwal, waarop in de loop der eeuwen een keten van landgoederen werd aangelegd. De vermogende opdrachtgever van Hertenduin, Alfred Engelbert

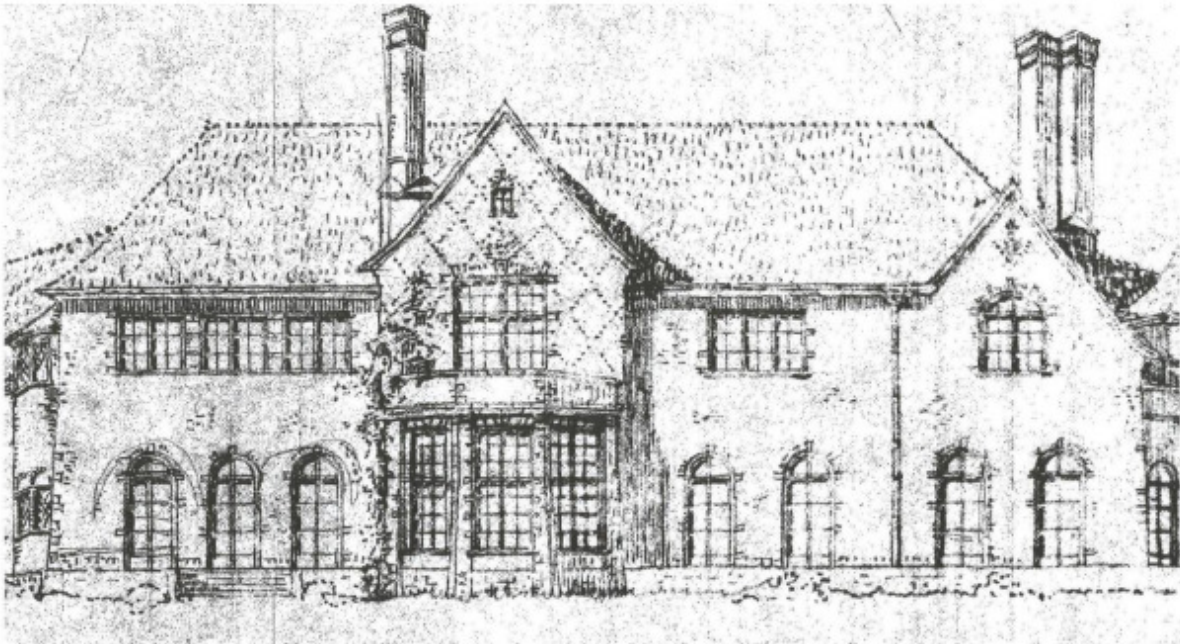
Ernst Rhodius (1881-1954), was vennoot van de in Amsterdam gevestigde firma A. en F. Rhodius. Medevenoot F.R.H. Rhodius, zijn neef, bewoonde reeds het nabijgelegen landgoed Dennenheuvel.

Bouwtekening met de kenmerkende vlinderplattegrond begane grond (o.) en eerste verdieping, 1929.

Architect

De architect Hanns Carl Berchtenbreiter (1892-1957), Duitser van geboorte, was in 1919 in Bloemendaal komen wonen, waar hij zich vestigde als architect. Een jaar later verhuisde hij zijn bureau naar Amsterdam. Zijn orderportefeuille bevatte vooral landhuizen in Bloemendaal en Aerdenhout. Hij had een voorkeur voor historiserende architectuur, zoals wel blijkt uit zijn dissertatie, *Bürgerliche Wohnhausbauten der Barockzeit in Unterfranken*, waarop hij in 1921 promoveerde (de handelseditie verscheen in 1925). In het jaar van zijn promotie ontwierp hij voor de weduwe Von Pannwitz een uitbreiding van het dichtbij Hertenduin gelegen landgoed de Hartekamp, waarbij de twee haaks op het hoofdvolume geplaatste zijvleugels ontstonden. Begin jaren dertig emigreerde Berchtenbreiter naar de westkust van Canada, waar hij vooral luxewoningen in een modernistische architectuurstijl ontwierp.

Presentatietekening van de voorgevel, gezien vanaf de Herenweg, 1929.

Architectuur

Landhuis Hertenduin is ideaal gesitueerd op enige afstand van de Herenweg op een flauwe helling, feitelijk het restant van een oud duin, waardoor een riant uitzicht op de omgeving mogelijk was. Het huis heeft opmerkelijk royale afmetingen en is ontworpen met een zogeheten vlinderplattegrond, een aan de Engelse landhuisbouw ontleend plattegrondtype, dat de mogelijkheid bood voor een gevarieerde opbouw, heldere organisatie van de verschillende woonfuncties en specifieke oriëntatie van het huis op de omgeving.

De binnenzijde van het V-vormige grondvlak, de noordgevel, is op het achterterrein georiënteerd. In het midden van deze gevel ligt de entree, die toegankelijk is via een gebogen rijpad dat de besloten vorm van het binnenterrein volgt. Op de entree sluit een ovaalvormige hal aan, met aan weerszijden een gang (deels bedoeld als garderobe), die de woonvertrekken ontsluit en toegang verschaft tot de dienstvleugel met keuken, bijkeuken, spoelkeukens, dienkamer enzovoort.

De woonvertrekken zijn op het zuiden georiënteerd, dat wil zeggen het glooiende terrein grenzend aan de Herenweg, en liggen in het middelste volume alsook in de zuidwestvleugel, met elkaar een suite vormend. De zuidwestvleugel bevat onder meer een achthoekige salon. Verder bevindt zich in deze vleugel een garage met ruimte voor twee auto's. Op de eerste verdieping liggen vier slaapkamers, twee badkamers, een linnenkamer en, boven de salon, een 'kleedkamer', behorend bij een slaapkamer, die verder de beschikking had over een eigen badkamer en balkon; vermoedelijk was dit de ouderslaapkamer. Voor de dienstbodes waren in de noordelijke zijvleugel, de dienstvleugel, drie slaapkamers beschikbaar. Al met al geeft deze indeling een beeld van het luxueuze leven dat het gezin Rhodius 'op' Hertenduin leidde.

Berchtenbreiters grote interesse in historische woonhuisarchitectuur komt sterk naar voren in de uitwerking en detaillering van de architectuur. De opbouw van het hoofdvolume telt twee bouwlagen onder een schilddak, afgewisseld met dwarskappen en verlevendigd met hoge schoorstenen. Beide zijvleugels zijn één bouwlaag hoog onder een schilddak. De meest opvallende elementen van de gevels zijn de naar voren gebouwde entree (bestaande uit een portaal met bordes), de erker met balkon in de zuidgevel en het

achthoekige volume met puntdak, waarin zich de salon en kleedkamer bevinden. Deze bijzondere architectonische elementen bepalen het gevarieerde, dynamische exterieur van het landhuis.

De entree heeft een opvallend hoge, olijfvormig afgesloten portiek, voorzien van een geprofileerde lijst van baksteen afgewisseld met natuurstenen blokjes. De gevels van de achthoekige salon hebben grote, van de vloer tot het plafond reikende ramen met een ruitvormige roedeverdeling. De ramen van de zuidgevel bestaan verder uit achtruiters met boogvormige afsluiting (begane grond), grote kruiskozijsen met roedeverdeling (in de erker) en geschakelde zes-ruiters op de verdieping. De noordgevel bevat voornamelijk ramen met kleine ruitjes in glas-in-lood. De omlijsting van de meeste ramen bestaat uit gemetselde bogen, strekken en natuurstenen blokjes.

Verschillende andere details versterken het overheersende historiserende beeld, dat invloeden vertoont van de neorenaissance, Engelse cottagestijl en inheemse bouwtradities. Alles bij elkaar een eclectisch geheel. Het is onbekend welke ontwerper verantwoordelijk was voor de tuinaanleg van het landgoed.

Appendix 2: R.K. parochiekerk Onze Lieve Vrouw Hemelvaart, Valkenburgerplein 20, Heemstede

Bron: Monumenteninventarisatie Heemstede/ Bennebroek 1850-1940 (Bureau Wim de Wagt, mei 2021)

Valkenburgerplein 20 R.K. parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart, met pastorie

Opdrachtgever: Parochiebestuur O.L.V. Hemelvaart, Heemstede

Bouw: 1926-1927

Architecten: J.Th.J. Cuypers en P.J.J.M. Cuypers jr., Roermond/Amsterdam

Kunstenaars: Han Bijvoet, Haarlem, Frans Balendong, Haarlem, e.a.

Waarden: Typologisch, historisch, stedenbouwkundig, architectuurhistorisch, kunsthistorisch, ensemble, gaafheid.

Het kerkgebouw met pastorie vormt een belangrijke getuigenis van de eeuwenlange geschiedenis van de rooms-katholieke kerk in Heemstede en is daarom van zeer grote cultuurhistorische en maatschappelijke betekenis. Architectuurhistorisch en typologisch is het kerkgebouw van belang, omdat het een aan de situering en specifieke omstandigheden aangepast uniek voorbeeld is van religieuze centraal-bouw. In het interieur domineren de voor Nederland bijzondere, ruimtelijke netgewelven (hangend schaalgewelf) en houten vakwerkgebinten van de samengestelde schuine kap. De architectuur is om die reden ook uniek in het oeuvre van de architecten. Met name Joseph Cuypers speelde een uitzonderlijk belangrijke rol in de stedenbouwkundige en architectonische ontwikkeling van Heemstede tussen beide wereldoorlogen.

De opvallende ligging aan een belangrijk verkeersknooppunt in Heemstede geeft het kerkgebouw een grote stedenbouwkundige en beeldbepalende waarde. De lage, elegante opbouw van de kerk – met uitzondering van de toren – is volledig afgestemd op de villaparkachtige bebouwing in de omgeving. Ook de pastorie sluit hier goed bij aan. De toren in de westgevel vormt vanuit alle richtingen een blikvanger en oriëntatiepunt. De

mate van gaafheid van het exterieur is groot, en ook het historische interieur met de kerkelijke inventaris is goed bewaard gebleven. Bijzondere vermelding verdienen het hoofdaltaar, de muurschilderingen (van Han Bijvoet), de gebrandschilderde glas-in-loodramen (Frans Balendong), de gemetselde preekstoel en het kerkorgel, die alle een aanzienlijke kunst- en kerkhistorische waarde hebben.

Voor een nadere beschrijving, zie de *Waardebepaling Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart*, opgesteld door Gerrit Vermeer en Gert van Kleef, mei 2019, namens de Stichting Cuypers Genootschap en de Historische Vereniging Heemstede Bennebroek, t.b.v. het verzoek tot bescherming door het Cuypers Genootschap in een brief aan het college van B en W, d.d. 4 juni 2019.

Appendix 3: Kapel Mariënheuvel, Glipperdreef 199, Heemstede

Bron: Wederopbouwarchitectuur in Heemstede, (Bureau Wim de Wagt, november 2015); met kleine aanpassingen i.v.m. opmerkingen Michel Bakker, architectuurhistoricus, juni 2023

Bron 2: Bezoekverslag door Michel Bakker, architectuurhistoricus, juni 2023

Opdrachtgever: Sint Hippolytusstichting der Zusters Augustinessen, Delft

Adres: Glipper Dreef 199

Bouwjaren: ca. 1948-1949

Architect: B.J.J.M. Stevens, Haarlem

Beschrijving

De congregatie van de Zusters Augustinessen kocht op 26 april 1946 Meer en Berg aan met de bedoeling een klooster op dit landgoed te vestigen. Daartoe werd het uit het begin van de 20ste eeuw daterende landhuis uitgebreid met een moederhuis, noviciaat en kapel. Het moederhuis kreeg de functie van bestuurszetel van de congregatie, in het noviciaat brachten de kloosterlingen hun proeftijd door. De kapel was uiteraard bestemd voor de godsdienstoefeningen. Voor het ontwerp van de totale uitbreiding nam de congregatie de rooms-katholieke architect B.J.J.M. Stevens in de arm. Daarna is het complex in de jaren zestig en zeventig en tachtig nog enkele malen verbouwd en uitgebreid, waarbij onder andere Stevens weer als architect optrad.

In de loop der tijd veranderde de bestemming van klooster in die van rusthuis van de Zusters Augustinessen. Sinds de congregatie om financieel-economische redenen besloot om in 2014 de laatste bewoners uit Mariënheuvel te verhuizen, werd gezocht naar een nieuwe bestemming van het complex. [Sindsdien heeft de huidige eigenaar, het Franse Chateauform, het landhuis verbouwd tot hotel voor seminars en bedrijfsfevenementen; *Erfgoedcommissie*].

Het oude landhuis is een rijksmonument. De kapel, het moederhuis en noviciaat werden ondergebracht in een viertal haaks op elkaar gesitueerde, onderling door gangen met elkaar verbonden volumes met een rechthoekig grondvlak aan de oostzijde van het landhuis. De kapel werd met zijn lengteas in het verlengde geplaatst van de rechter zijvleugel van het landhuis, waarmee het via een gang op de begane grond en verdieping in verbinding staat. Via een hal, die door een andere, hierop haaks geplaatste gang toegang geeft tot het moederhuis, bereikt men het schip. De deur in de zuidgevel van de hal fungeerde zowel als entree tot de kapel als entree tot het moederhuis en noviciaat. Waar beide gangen elkaar in de hal ontmoeten ligt een achtkantige traptoren met in de nok de kloosterklok.

Op de verdieping van de hal bestond ruimte voor een ziekenkamer met vier bedden, een slaap-cel, toilet en bergruimte. Van dit alles reikt het schip, de eigenlijke kapel, het hoogst; de nok van de hal is iets lager, het tussenstuk met de gangen is nog iets lager. Het schip werd, op het voorstuk met het balkon voor het zangkoor na, zonder kolommen uitgevoerd. Hierdoor hebben we te maken met een zogeheten zaalkerk. Het priesterkoor ligt enigszins verhoogd en wordt beëindigd door een driekantige, verhoogde apsis. Haaks op het priesterkoor ligt de sacristie. Een muur verbond oorspronkelijk sacristie en noviciaat. Onder het priesterkoor en de sacristie ligt een kelder, oorspronkelijk bedoeld voor berging van de paramenten (liturgische gewaden, kleden e.d.). Omdat de kapel op een flauw aflopend terrein ligt konden in de zuidgevel kleine ramen worden gemaakt die de kelder van daglicht voorzien.

De gevels van kapel, hal, gangen en sacristie zijn opgetrokken in gemêleerd roodachtig metselwerk. Beide zijgevels van de kapel bestaan uit vijf traveeën en hebben elk vier steunberen. In beide zijgevels is in vier traveeën een smal, hoog glas-in-lood raam aangebracht. Daarnaast zijn verschillende andere raamtypen toegepast: bijvoorbeeld in de overblijvende traveeën van het kerkship (naast de hal) een rond raam, in de zuidgevel van de hal een drietal zogeheten zesruiters die de ziekenzaal aanlichten, in het verbindingsstuk met het landhuis vierruiters, elk rondom geornamenteerd met vier blokjes natuursteen. De zadeldaken van kapel, hal en sacristie zijn gedekt met grijze pannen, het tentdakje van de traptoren met zinken platen. De klok van de traptoren hangt in een stalen raamwerk. Het dak van de kapel heeft op de uiteinden twee gemetselde accenten, waarvan één met een stalen kruis. Het verbindingsstuk heeft een plat dak. Tegen de traptoren is een natuurstenen beeld geplaatst van de kerkvader Augustinus, de naamgever van de congregatie. De hal wordt geleed door drie natuurstenen zuilen.

De binnenwanden van de kapel zijn uitgevoerd in schoon metselwerk, de open dakstoel laat de bruin gebeitste houten spanten zichtbaar. De hoofdspanten rusten op kraagstenen; bij het priesterkoor op twee gemetselde met de muren verbonden kolommen ter weerszijden. Het balkon van het zangkoor wordt gedragen door vier Toscaans-Dorische zuilen, tegen de wand van de koorzolder is een orgel geplaatst. Aan beide zijden van het middenpad werden banken voor in totaal 140 bezoekers geplaatst.

Het interieur is op verschillende plaatsen geornamenteerd. Vooral de drie gebrandschilderde glas in lood ramen uit de bouwtijd vallen op, met voorstellingen van de H. Agnes, de H. Franciscus en de H. Franciscus en de H. Theresia van Ávila, die respectievelijk de kloosterlijke geloften van kuisheid, soberheid en gehoorzaamheid personifiëren. De glas-in-loodramen van de kerkruimte hebben een recentere invulling. In de vensters van het priesterkoor aan weerszijden van de crucifix is een getinte glas-in-loodvulling aangebracht. Links van het priesterkoor bevindt zich een beeld van de Heilige Maria met Christuskind, rechts een beeld van de Heilige Jozef met een model van Mariënheuvel aan zijn voeten. Verder werd de binnenruimte aangekleed met luchters, kruiswegstaties, eikenhouten deuren en meubilair.

De architect

Bernardus J.J.M. Stevens (1897-1971) was veel in Haarlem, Heemstede en andere plaatsen in de omgeving actief. Vóór de Tweede Wereldoorlog werkte hij onder meer voor het bureau van Joseph Cuypers als opzichter van de bouw van de torens van de Kathedrale Basiliek Sint Bavo aan de Leidsevaart te Haarlem (1927-1930). Zijn eigen bureau was eerst in Haarlem en vanaf 1963 in Heemstede gevestigd. In Heemstede was hij na de Tweede Wereldoorlog betrokken bij de invulling van verschillende grootschalige stedenbouwkundige uitbreidingsplannen. Ook was hij hier enige tijd voorzitter van de welstandscommissie. De architectuurstijl waarin hij werkte liep uiteen van traditionalistisch tot gematigd-modern en zakelijk.

Huidige toestand

De kapel bevindt zich in vrijwel oorspronkelijke staat, inclusief het hang- en sluitwerk.

Waardering De kapel is een kenmerkend, en geslaagd, voorbeeld van een in traditionalistische stijl opgetrokken religieus gebouw uit de wederopbouwperiode, getuigend van een hoge mate van architectonische verfijning en ambachtelijkheid. De oorspronkelijke staat waarin het exterieur en interieur zich bevinden is opmerkelijk voor een gebouw van deze ouderdom, hetgeen de kapel bijzondere cultuurhistorische waarde geeft. Het gebouw is een fysieke getuigenis van de eerste bouwactiviteiten van de kloosterorde¹ op Mariënheuvel en tegelijk een goed specimen van een lokaal in deze periode zeer actieve architect.

Bezoekverslag 16 juni 2023 door M. Bakker, Architectuurhistoricus

Op vrijdag 16 juni 2023 hebben Olga van der Klooster, Tonny Klink, Ronald Baas en Michel Bakker een bezoek gebracht aan de voormalige kapel van Mariënheuvel.

Bij de aanpassingen tot congresrestaurant in de jaren 2021-2022 heeft Chateaufarm zich veel moeite getroost het oorspronkelijke beeld en geleding van de kapel te handhaven. Zonder limitatief te zijn kan gesteld worden dat slechts het altaar, tabernakel, grote passiekruis in het priesterkoor, de tapijtloper van het middenpad, koorkandelaren, kathedr, dagoberts, de aankleding van de Mariakapel in het zuidwesten van de zaalkerk (inclusief icoon en kandelaars) en de kerkbanken zijn verwijderd. Toevoegingen als een luchtverversingssysteem (airco) zijn niet storend geplaatst en zelfs reversibel. In de zaalkerk is de oorspronkelijke vloer van houten parketdelen gehandhaafd. Lampen, staties, lezing- en gezangenbord, venstervullingen, beelden, orgel met speeltafel en zelfs de Godslamp en het suppedaneum van het altaar zijn gehandhaafd.

In de sacristie bevindt zich de oorspronkelijke kluis van de firma Lips, maar ook nog de credens en een archiefkastje voor e.g. liturgische formulieren. Het fonteintje heeft zelfs nog de twee handdoekhaakjes aan weerszijden: Ante en Post Missam. Boven het fonteintje hangt het houten bord met de tekst die aangeeft dat St. Augustinus de patroon is van dit heiligdom. De zogeheten gervelder heeft de oorspronkelijke hang- en legkasten voor liturgische gewaden, vaandels, altaardwalen en dergelijke. De granito gootsteen is ongewijzigd. Voor het geheel geldt dat materialen en aankleding en waar mogelijk hang – en sluitwerk zo veel mogelijk gehandhaafd is. Een gedenksteen (1948) herinnert aan de verhuizing van Delft naar Heemstede en aan de eerstesteenlegging door de moderator van de congregatie E. Stolwijk.

Vertaling: 'In het jaar 1948. Na zestig jaar vanaf het begin van de vestiging van de congregatie in Delft, heeft E Stolwijk, de moderator van dezelfde congregatie, nadat de zetel naar Mariënheuvel (Collem Beatae Mariae Virginis) is overgebracht, mij, de eerste steen, ter ere van de heilige Augustinus, geplaatst.'

De toren heeft nog altijd de klokkenstoel met luidklok en lager tegen een gevelvlak het beeld van St. Augustinus. Op de verdieping van hal tussen kapel en landhuis bevindt zich een losstaande luidklok. Gemaakt door Eijsbouts te Asten in 1909, bij gelegenheid van de geboorte van Prinses Juliana. Men zou mogen aannemen dat deze klok eerder in de kapel van de zusters in Delft hing. Navraag bij Zr. Marie Wilhelma Tas wijst uit dat de klok niet in opdracht van de zusters is vervaardigd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn vele klokken door de bezetter 'gevorderd'. Die werden op transport gesteld om te worden omgesmolten ten behoeve van de oorlogsindustrie. Ook de eerste klok van de zusters. Een schip met een lading klokken is op het IJsselmeer gezonken. Na de oorlog werden de klokken boven water gehaald en men heeft toen getracht de rechtmatige eigenaren te vinden. Dat is in sommige gevallen gelukt maar niet bij de klok van de zusters. De klokken die over bleven heeft men verdeeld over de gedupeerden en zo kregen de inmiddels Heemstedse zusters de Julianaklok. Volgens zuster Tas heeft de klok lang in de toren gehangen. Zuster Tas: 'Waarom de klok

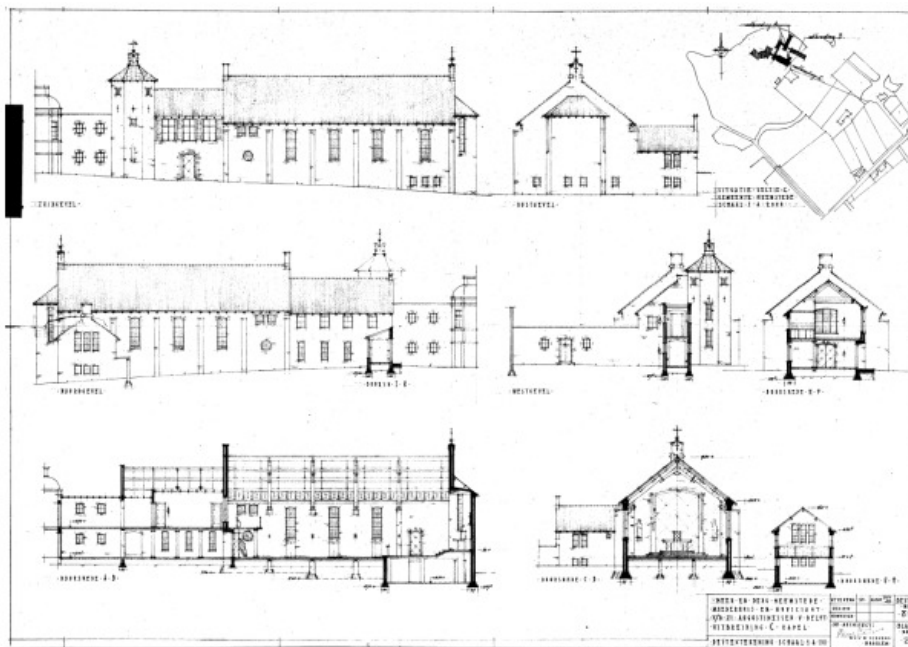
---

¹ Noot van M. Bakker (architectuurhistoricus, juni 2023): het betreft hier een congregatie, niet een kloosterorde

later verwisseld is weet ik niet, maar hij is wel uit de toren gehaald en stond zomaar in de gang...Toen wij al wegwaren.'

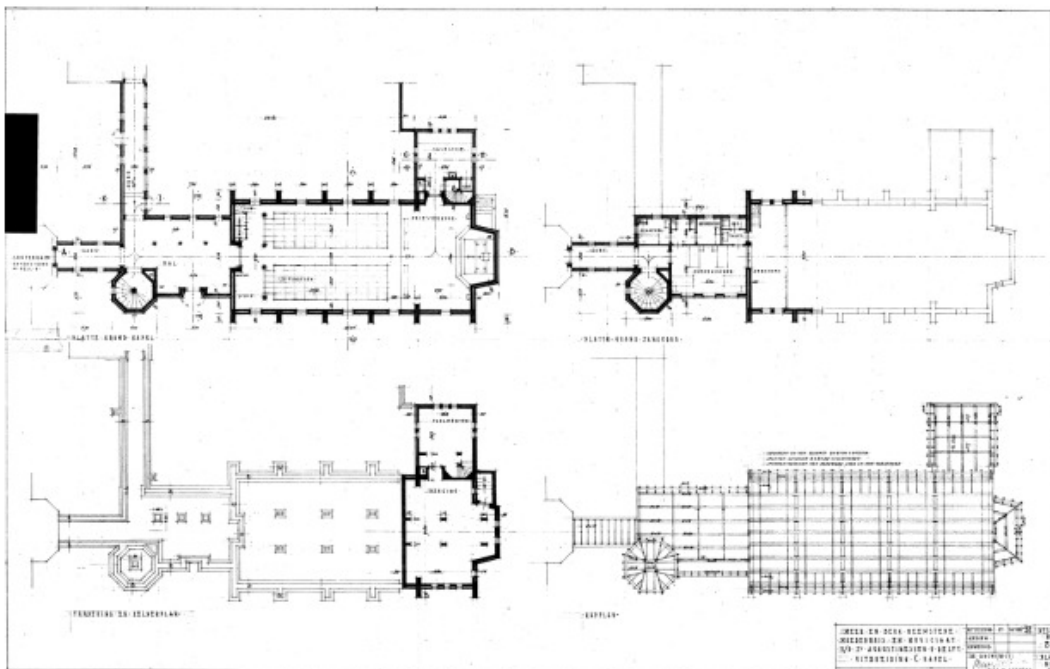
De kapel van Mariënheuvel, huidige toestand

Bestektekning van de gevels en doorsneden, 1948.

Interieur van de kapel in de huidige toestand

Bestektekening van de plattegrond en kapconstructie, 1948.

Appendix 4: Villa T. Volker, Breitnerweg 2, Heemstede

Bron: Monumenteninventarisatie Heemstede/Bennebroek 1850-1940 (Bureau Wim de Wagt, mei 2021)

Breitnerweg 2 Villa

Opdrachtgever: T. Volker, Heemstede

Bouwjaar: 1938

Architect: C.W. Royaards, Schoorl

Waarden: Stedenbouwkundig, architectuurhistorisch, gaafheid (exterieur).

De villa is architectuurhistorisch van belang vanwege de knappe, verfijnde toepassing van historiserende stijlmiddelen en het ambachtelijk gebruik van materialen. De gaafheid van het exterieur is bijzonder voor een project van deze ouderdom en vergroot de architectuurhistorische waarde. De villa heeft bovendien architectuurhistorische waarde omdat het een vroeg en zeldzaam voorbeeld is in het oeuvre van deze architect, die uitblonk in restauratieprojecten. De ligging in een ruime tuin op een opvallende locatie aan het Spaarne geeft de villa een belangrijke beeldbepalende waarde.

Geschiedenis

Opdrachtgever mr. dr. Tijs Volker (1892-1979) was bekend als journalist en dichter. Vanaf 1934 was hij journalist bij het Algemeen Handelsblad, waar hij zich met West- en Oost-Indië bezighield. Voordien werkte hij als bestuurder in Nederlands-Indië en Hongkong. In 1940 sloot hij zich aan bij het de Nederlandse fascistische beweging Nationaal Front. Tijdens de oorlog bleef hij doorwerken bij het AH. Vanwege

journalistieke collaboratie met de Duitse bezetter kreeg hij - evenals een aantal van zijn collega's - na de oorlog een tijdelijk beroepsverbod opgelegd. Onder fascist en nationaalsocialisten bestond een meer dan gemiddelde waardering voor traditioneel-Nederlandse architectuur, met name baksteenarchitectuur. Dit is misschien een factor geweest bij Volkers keuze voor de uitgesproken traditionalistische stijl waarin deze villa ontworpen is. Van de architect zijn echter geen fascistische sympathieën bekend. Ten tijde van de bouw van de villa was Tijs Volker getrouwd met Lena Veth (1896-1972), met wie hij in 1917 in Heemstede in het huwelijk was getreden. In december 1940 scheidde het echtpaar.

Architect

Architect Cornelis Willem (Kees) Royaards (1906-1970) was een telg uit een vooraanstaande familie van bestuurders, acteurs en kunstenaars. Hij ontwikkelde zich vanaf de jaren dertig tot een specialist in het restaureren van middeleeuwse gebouwen, met name kerken, raadhuizen, kastelen en boerderijen. Aan het begin van zijn loopbaan ontwierp hij verschillende landhuizen in historiserende stijl, met inbegrip van een huis voor zijn moeder in Schoorl, waar hij ten slotte zelf ging wonen met zijn vrouw en kinderen. Royaards genoot zijn opleiding in de praktijk bij de Amsterdamse architecten Vorkink en de gebroeders Baanders en werkte veelvuldig samen met de Haarlemse beeldhouwer Jan Bronner, met wie hij bevriend was. In opdracht van de gemeente Haarlem zette hij in 1961 een geheel restauratieplan voor het stadhuis op papier.

Architectuur

De villa bestaat uit een hoofdvolume op een rechthoekig grondvlak evenwijdig aan het Spaarne, waartegen aan de kant van de rivier een hoger opgetrokken volume met een vrijwel vierkant grondvlak is geplaatst. Beide volumes hebben een zadeldak en een topgevel. De gevel aan het Spaarne wordt verlevendigd met een dwarskap met topgevel. Het eerstgenoemde volume bevat de entree en een centrale hal met trappenhuis, met aan weerszijden een 'opkamer' (op het zuiden) en een keuken, bijkeuken en zijkamer aan de noordzijde. De trap is een spiltrap. In het hogere volume aan het Spaarne ligt de woonkamer. De as van deze ruimte ligt op de as van de entree en hal. De haard van de woonkamer verwarmt vanwege zijn positie tevens de hal en het trappenhuis. Boven bevinden zich twee kamers en een badkamer (boven de opkamer op het zuiden).

Haaks op de voorgevel is een volume met garage gebouwd; ook dit wordt afgesloten door topgevel. De markante schoorsteen in de oostgevel aan het Spaarne werkt nadrukkelijk mee in het gevarieerde silhouet van de villa. De gevels zijn gemetseld in gemêleerd metselwerk van orangerode-grijze klinkers, de kappen zijn gedekt met oranje Hollandse pannen. Verfijnd uitgewerkte onderdelen als ramen en deuren en details in het metselwerk completeren het historiserende beeld, waaruit een grote mate van kunde, kennis en ambachtelijkheid spreekt. De ruime tuin laat de karakteristieke architectuur goed uitkomen. Belangrijke wijzigingen door verbouwingen hebben niet plaatsgevonden, althans in het exterieur. Hierdoor maakt het woonhuis een opmerkelijk gave indruk.

Appendix 5: Voormalig woon/winkelpand, Bennebroekerlaan 21, Bennebroek

Bron: Monumenteninventarisatie Heemstede/Bennebroek 1850-1940 (Bureau Wim de Wagt, mei 2021)

Bennebroekerlaan 21 Woonhuis en v.h. schoenmakerij met winkel

Opdrachtgever: Nicolaas Pleijsier

Bouwjaren: c. 1855 / 1904

Architect: onbekend

Waarden: Typologisch, historisch, stedenbouwkundig, architectonisch, gaafheid (exterieur).

Een voor de tijd van ontstaan typerend woonhuis van twee lagen met een voormalige schoenmakerij met winkel op de hoek van het pand, dat wordt afgedekt door een mansardekap. De façade heeft een voorname opzet met de voordeur links van het midden, een dakkapel op de centrale as, een geprofileerde gootlijst en laatnegentiende-eeuwse T-ramen. De geornamenteerde houten omlijsting van de winkelpui accentueert de ingang en etalage van de winkel annex schoenmakerij. Al met al een zeldzaam voorbeeld van een chique, nog gaaf winkelhuis aan de Bennebroekerlaan. Beeldbepalend vanwege de ligging.

Appendix 6: Noors Landhuis De Echo, Van Merlenlaan 23, Heemstede

Bron: Monumenteninventarisatie Heemstede/Bennebroek 1850-1940 (Bureau Wim de Wagt, mei 2021)

Van Merlenlaan 23 'Noors' landhuis 'De Echo'

Opdrachtgever: S. van Lennep, Amsterdam

Bouwjaren: 1919-1920 (prefab ontwerp 1907)

Architect: onbekend/ Strømmen Traevarefabrik (Stroomvoorzieningsfabriek), Christiania (nu Oslo)

Waarden: Typologisch, historisch, stedenbouwkundig, architectuurhistorisch, zeldzaamheid, gaafheid (exterieur).

Landhuis De Echo heeft grote architectuurhistorische waarde doordat het een goed bewaard, zeldzaam voorbeeld is van de toepassing van een catalogusmodel van de Noorse Strømmen Traevarefabrik. De uitvoering in hout en het gebruik van verschillende voor de Noorse landhuisbouw karakteristieke elementen versterken de architectuurhistorische waarde. Het landhuis heeft vanwege de ligging op een ruim kavel op de hoek van de Van Merlenlaan en Burgemeester Van Doornkade een belangrijke beeldbepalende waarde. Omdat het huis gebouwd werd voor een opdrachtgever die maatschappelijk in aanzien stond en de broer was van de toenmalige burgemeester van Heemstede, heeft het ook historische waarde.

Geschiedenis

De opdrachtgever van dit 'Noors balkenhuis', zoals het werd gekenschetst, was jonkheer Samuel van Lennep (1866-1943), een broer van burgemeester David Eliza van Lennep. Nadat Samuel had besloten om met zijn echtgenote, A.E. (Betsy) van der Wyck, en zijn zoons van Amsterdam naar Heemstede te verhuizen, bemachtigde hij een kavel aan de Van Merlenlaan, op de hoek van een zijstraat die naar het Grotstuk leidde,

de Wakkerkade, nu Burgemeester Van Doornkade. Het was het diepste kavel aan de Van Merlenlaan, waaraan sinds het begin van de eeuw enkele royale landhuizen op ruime kavels tot stand waren gekomen.

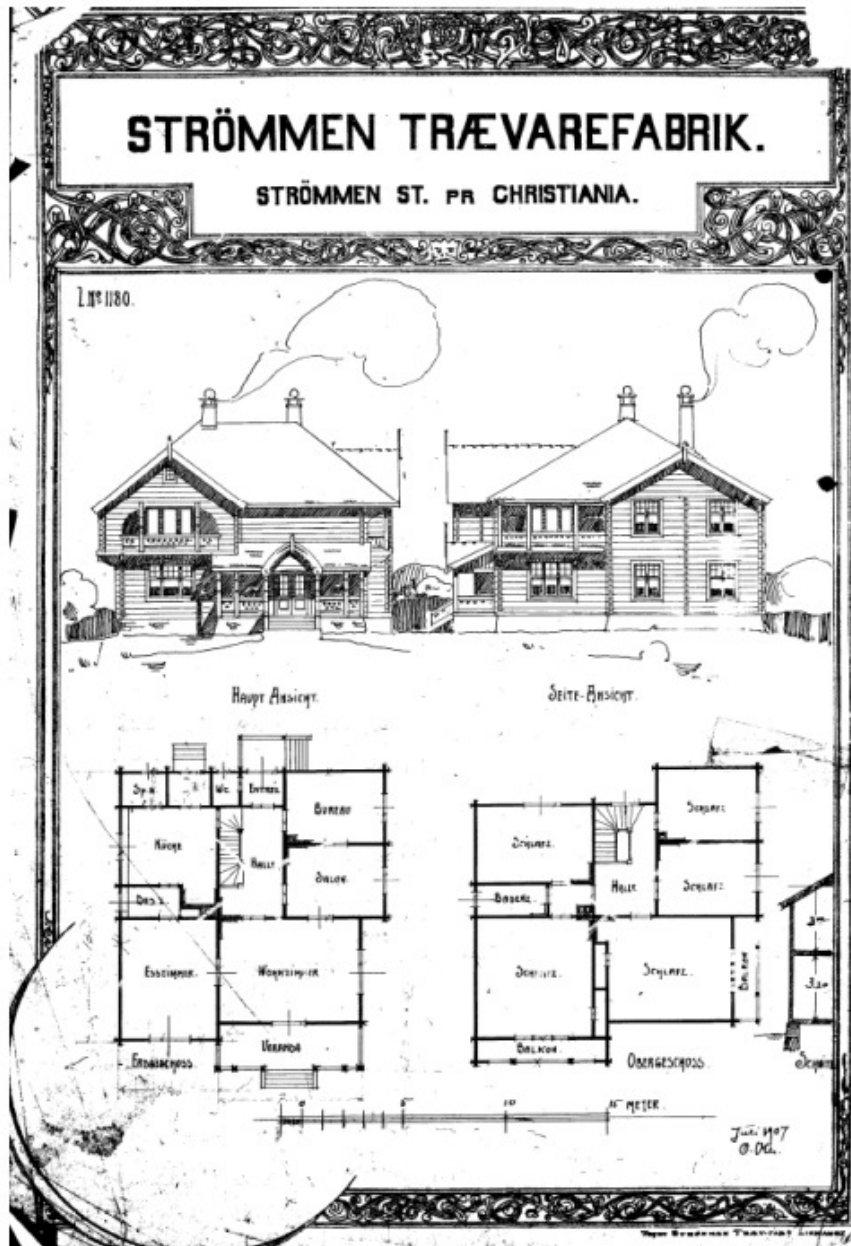
Het Grotstuk stond rond 1920 nog aan het begin van zijn ontwikkeling als villawijk. Aan de achterzijde keken de Van Lenneps uit op de weilanden van Groenendaal en de zoom van het in 1913 geopende wandelbos. Ten tijde van de bouw van zijn landhuis was Van Lennep secretaris van de NV. Mij. Voor Gemeentecrediet in Amsterdam, waar hij later directeur werd. Verder was hij lid van de Raad van beroep van de directe belastingen in dezelfde stad en bestuurslid bij diverse maatschappelijke instellingen. Van Lennep kocht de kavel in 1916, maar vanwege de schaarste aan voedsel werd de bouwgrond eerst nog gebruikt als aardappelteelland. Hij liet de Amsterdamse architect C.B. Posthumus Meyes een bouwplan maken voor een klassieke villa (1917), maar vanwege de hoge kosten zag Van Lennep af van uitvoering.

In het algemeen was het tijdens de Eerste Wereldoorlog vanwege de schaarste aan bouwmaterialen en de gestegen prijzen, met name van baksteen, erg kostbaar om bouwprojecten te verwezenlijken. Op zoek naar een goedkoop alternatief kwam Van Lennep uit bij de in Christiania (nu Oslo) gevestigde producent van houten balkenhuizen 'Strømmen Traevarefabrik'. Hij was lang niet de enige bouwheer die deze weg aflegde. Bij elkaar zijn er toen meer dan zeventig Noorse houten prefab huizen in Nederland gebouwd. De Noorse timmerfabriek was in eigen land een van de grootste in zijn soort en leverde over de hele wereld kant en klare huizen in alle soorten en maten, kerken, stations en andere gebouwtypen. In Nederland zijn relatief veel van dergelijke houten huizen afgeleverd. De bouwstijl werd 'Drakenstijl' genoemd vanwege de versiering met drakenkoppen en -staarten als gevelornamenten.

Hoe Van Lennep op het spoor kwam van deze fabriek is niet bekend, maar de 'Strømmen Traevarefabrik' adverteerde in kranten, er verschenen artikelen in De Bouwwereld en in Amsterdam zat een vertegenwoordiger van de Noorse firma. Van Lennep bestelde dus feitelijk een huis uit een catalogus, waarvan de houten onderdelen als bouwpakket naar Nederland werden verscheept. Maar om het in elkaar te kunnen zetten moest de gemeente vrijstelling van de bouw- en woningverordening verlenen, aangezien het verboden was houten huizen te bouwen op Heemsteeds grondgebied. Die vrijstelling verleende het raadhuis in september 1919. De ervaren plaatselijke aannemer-architect W.A. van Amstel voerde de bouw uit, hierin bijgestaan door verschillende onderaannemers.

De noordgevel met de voordeur aan de Van Merlenlaan. Foto 2019.

Het catalogusmodel van de 'Strømmen Trævarefabrik' dat als voorbeeld diende voor 'De Echo'. In verband met de situering op de hoek van de Van Merlenlaan en Burgemeester van Doornkade werd de plattegrond omgedraaid. Tekening 1907.

De achtergevel op het zuiden, met de tuinaanleg en de schuur. Foto ca. 1919.

Architectuur

De traditionele Noorse bouwmethode bestond hieruit, dat de balken van de gevels en binnenmuren op elkaar gestapeld werden, wat voor een solide constructie zorgde en een aangenaam binnenklimaat creëerde. Met houtverbindingen werd alles aan elkaar gemonteerd. Maar anders dan de bouwmethode voorschreef, kreeg het huis twee gemetselde rookkanalen en gemetselde schouwen in de woonkamer en keuken. Met het oog op de wensen van de opdrachtgever en de ligging van het huis werden nog enkele veranderingen doorgevoerd.

De belangrijkste was dat de plattegrond werd omgedraaid: de woonvertrekken kwamen in het rechter gedeelte van het grondvlak te liggen, dat wil zeggen aan de westzijde, waar de Burgemeester van Doornkade loopt. Hierdoor was een vrijer uitzicht mogelijk en ontvingen de woonvertrekken meer daglicht. De indeling van de plattegrond stemde overeen met wat toentertijd gebruikelijk was in de villa- en landhuisbouw. De plattegrond heeft een onregelmatig rechthoekige vorm, waarbij de verschillende vertrekken in een soort U-vorm rond de centrale hal met trappenhuis zijn gegroepeerd. De entree ligt als gevolg hiervan ongeveer in het midden van de voorgevel aan de Van Merlenlaan.

In het oostelijke deel van de plattegrond liggen, in elkaars verlengde, de keuken en eetkamer. De westelijke helft was gereserveerd voor, van voor naar achter, een 'linnenkamer', een 'herenkamer' en een grote woonkamer met veranda aan de tuin. Boven beschikte het gezin over vijf slaapkamers, waarvan twee met balkon.

De opbouw van het landhuis bestaat uit twee lagen onder een gevarieerd pannenzadeldak met dwarskappen en balkons. De gevel aan de achtertuin, die op het zuiden ligt, was eigenlijk bedoeld als hoofdgevel ('Haupt Ansicht', volgens de catalogustekening). Deze gevel heeft dan ook de meeste allure, dankzij de veranda met spitsboog in de overkapping en het balkon in de fraaie dwarskap. De entree in de noordgevel ligt in een met een overhuidend kapje afgedekte uitbouw van de begane grond, waarin ook twee wc's en een 'spoelhof' werden ondergebracht. De voordeur bereikt men via een dwars geplaatst trapje dat naar een bordes onder de overkapping van de entree voert.

De meeste ramen hebben een traditionele signatuur en zijn samengesteld uit horizontale en verticale stijlen en hebben bovenlichten met roeden. Ze werden voorzien van luiken. De oorspronkelijke kleur van de gevels

is niet bekend, maar blijktens oude foto's was deze donkerkleurig. De raamkozijnen werden lichtkleurig afgewerkt, evenals de kolommen van de veranda en balkons en het lijstwerk. Het duurde overigens tot de jaren dertig voordat men de binnenwanden kon gaan betegelen en behangen, omdat pas toen de houten balken grotendeels waren 'uitgewerkt'.

Na de voltooiing van het huis werd rondom het huis een tuin aangelegd. De tuin aan de achterzijde van het huis kende de grootste diepte en kreeg een formele indeling met geometrische patronen. Verantwoordelijk voor ontwerp en aanleg was de hovenier H.J. Draijer. In de noordoostelijke hoek van de tuin werd in 1919 een schuurtje gebouwd, volgens een catalogusontwerp van de Noorse fabrikant. Hier werd in 1932 nog een garage bijgeplaatst. De veranda werd in 1939 met een meter verlengd, met inbegrip van de overkapping. De Van Lenneps bewoonden het huis toen nog steeds.

Appendix 7: Doopsgezinde kerk ('De Kleine Vermaning'), Postlaan 16, Heemstede

Bron: Monumenteninventarisatie Heemstede /Bennebroek 1850-1940 (Bureau Wim de Wagt, mei 2021)

Postlaan 16 V.h. Verenigingsgebouw en kerk van de Nederlandse Protestantenvbond

Opdrachtgever: Nederlandsche Protestantenvbond, afdeling Heemstede-Bennebroek Nu 'Kleine Vermaning', Vereenigde Doopsgezinde Gemeente Haarlem

Bouwjaar: 1926 **Architect:** Huib Tuninga, Haarlem

Kunstenaar: Huib de Ru (De Vonk), Haarlem

Waarden: Historisch, stedenbouwkundig, architectuurhistorisch, kunsthistorisch, gaafheid.

Het kerkgebouw met kosterswoning is architectuurhistorisch van belang vanwege de goed geproportioneerde, verfijnd gedetailleerde architectuur en ambachtelijke uitwerking van details, waarin invloed van de Amsterdamse School te herkennen is. De gaafheid van zowel het exterieur als interieur voor een gebouw van deze ouderdom is opmerkelijk en draagt bij aan de architectuurhistorische waarde. Bijzondere vermelding verdienen de glas-in-loodramen en ornamenten in de kerkzaal, die een belangrijke kunsthistorische waarde hebben. Vanwege de ligging op de hoek van de Postlaan en Lieven de Keylaan heeft het gebouw een belangrijke beeldbepalende waarde. Het object heeft historische en maatschappelijke waarde omdat het getuigt van de langdurende aanwezigheid van de Nederlandsche Protestantenvbond in Heemstede.

Geschiedenis

Kerkgenootschap 'de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap Nederlandse Protestantenvbond' (kortweg de Nederlandse Protestantenvbond) richtte in november 1922 de afdeling Heemstede en Bennebroek op. Deze geloofsgemeenschap bestond als aparte richting binnen het Nederlandse protestantisme sinds 1870. Nadat in de eerste tijd een oude bollenschuur aan de Bronsteeweg als kerkruimte dienst deed, besloot men een nieuw verenigingsgebouw annex kerk te laten bouwen in het hart van Heemstede, in de nieuwe buurt tussen

Raadhuisstraat en Heemstedse Dreef op de hoek van Postlaan en Lieven de Keylaan. In het gebouw moest plaats zijn voor ongeveer 350 gelovigen. Behalve kerkruimte en een bestuurskamer, moest het gebouw een conciërgewoning (kosterwoning) bevatten.

Toen architect Huib Tuninga in het voorjaar van 1926 zijn schetsontwerp presenteerde, ontstond er levendige discussie naar aanleiding van zijn keuze voor 'rechte' ramen. Het afdelingsbestuur wilde liever 'ronde' ramen, omdat het gebouw ook gebruikt zou worden als kerk, waar dergelijke traditionele ramen beter bij pasten, vond het bestuur. Tuninga gaf echter aan dat hij slechts met de grootst mogelijke tegenzin hieraan zou willen voldoen. Rechte ramen pasten juist beter bij de architectuurstijl die hem voor ogen stond. Zijn plan was bovendien al zonder wijzigingen goedgekeurd door de schoonheidscommissie, argumenteerde hij. Hij kreeg zijn zin. In mei 1926 ontving hij officieel de opdracht voor het maken van het bouwplan, in augustus was de plechtige eerstesteenlegging, de inwijding van het nieuwe kerkgebouw volgde op 7 november 1926. De bouw kon worden bekostigd door de uitgifte van aandelen en schenkingen.

Bouwtekening met gevels, plattegronden en doorsneden van de kerk en pastorie, 1926.

Architect

Huibert Tuninga (1898-1958) ontwierp in de jaren twintig en dertig talrijke volkswoningen, middenstandswoningen, villa's, kantoren, winkels en fabrieksgebouwen in Haarlem, Heemstede en andere plaatsen in de buurt. Ook na de Tweede Wereldoorlog was hij nog actief als architect. De stijl waarin hij te werk ging vertoonde invloeden van de gangbare bouwstijlen van zijn tijd, met name de Amsterdamse School, traditionalisme en Engelse landhuisarchitectuur, dit alles in een gematigde vorm en met een voorkeur voor krachtige geometrische en orthogonale vormen en patronen. Dit kerkgebouw is derhalve een kenmerkend, goed bewaard gebleven voorbeeld van zijn werkwijze. En het is te begrijpen dat hij zijn keuze voor 'rechte' verticale ramen stevig verdedigde tegenover zijn opdrachtgever.

De kerkzaal met het orgel en de preekstoel. Foto 2019.

Architectuur

Tuninga ontwierp de kerk en de dienstwoning op een rechthoekig grondvlak haaks op de Postlaan, waar de hoofdingang van de kerk kwam te liggen. Kerk en woning bestaan uit een enkele bouwlaag onder een hoog, samengesteld zadeldak, bekroond door een dakruiter. Het grootste deel van de plattegrond werd ingeruimd voor de kerk, aan de achterzijde bevond zich de conciërgewoning in een iets lager en smaller volume. De kerk is typologisch een zaalkerk, dat wil zeggen een ongedeelde ruimte waar de diensten zich afspelen en de gelovigen hun zitplaats vinden.

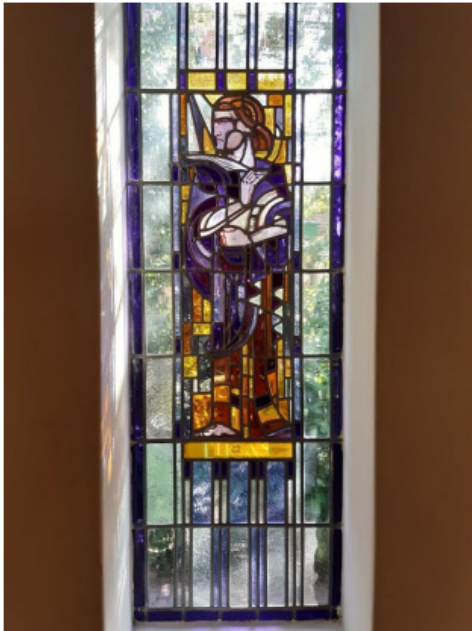
Aan weerszijden van de entree werden toiletruimtes ondergebracht. Bovendien konden de bezoekers hier een trap naar het balkon in de kerkzaal nemen. Aan de tegenoverliggende korte zijde van de kerkzaal bevindt zich een podium met het spreekgestoelte. In de achterwand zien we twee deuren. Met de linker verschaft men zich toegang tot de bestuurskamer. Via de rechter deur betreedt de conciërge zijn woning. Deze bestaat uit een huiskamer en een keuken aan weerszijden van een gang. In de kap drie slaapkamers.

De gevels van het geheel werden opgetrokken in een geelrode baksteen met daartussen gesinterde exemplaren, de schuine kappen werden gedekt met rode Hollandse pannen. Op verschillende plaatsen paste Tuninga accenten van siermetselwerk toe, die het expressieve karakter van de architectuur versterken. Dit siermetselwerk is stilistisch verwant aan de Amsterdamse School.

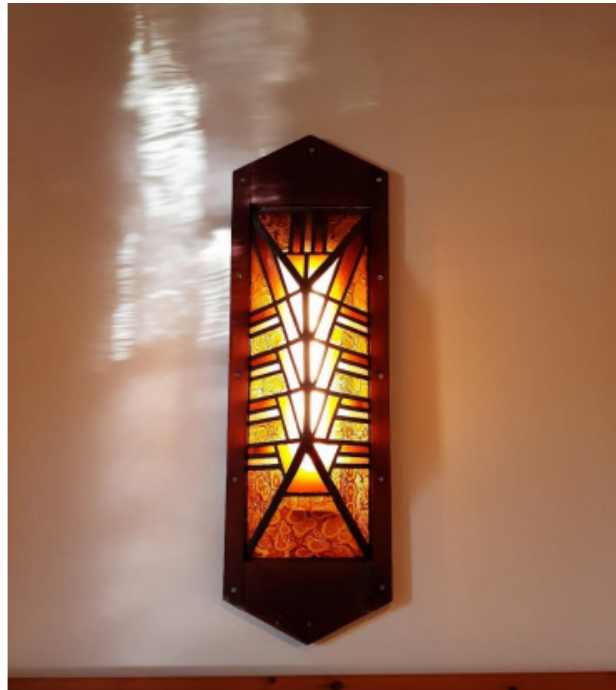
De façade aan de Postlaan heeft een symmetrische indeling, bepaald door de hoofdingang en verticale vensterreeksen. De hoofdingang heeft een opvallende, driehoekige afsluiting en een geprofileerde gemetselde omlijsting die de spitse vorm van de afsluiting benadrukt. De dubbele houten deur kent geen glasopeningen. Men betreedt het terrein door een laag houten hek, dat is bevestigd aan pilaren voorzien van siermetselwerk.

De zijgevels worden geleed door uitgemetselde steunberen en beslaan vier traveeën, de meeste met verticale vensterreeksen. In de travee nabij de Postlaan bevindt zich een deur, met daarboven een topgevel. Via deze deur betreedt men de kerkruimte. In de topgevel is een gevelsteen gemetseld die in sierlijke cijfers het bouwjaar vermeldt, 1926. In de achterste travee van de oostgevel zit eveneens een deur, die toegang geeft

tot de bestuurskamer. De houten dakruiter heeft een tentdakje bekleed met oranje leipannen. De kap bestaat uit een houten hangspantconstructie. Aan ijzeren trekstangen zijn de lampen gehangen. De vloer bestaat uit houten planken. Het entreeportaal heeft een betegelde vloer en glas-in-loodramen met blank glas.

Gebrandschilderd glas-in-loodraam met de voorstelling van de evangelist Lucas. Foto 2019.

Een van de wandlampen. Foto 2019.

Toegepaste kunst

Een vijftal ramen in de kerkzaal is verrijkt met gebrandschilderd glas-in-loodramen die voorstellingen tonen van Christus en de vier evangelisten. Deze werden vervaardigd door de glazenier Huib de Ru (1902-1980) van het atelier De Vonk. Een grafisch gestileerd herdenkingsbord rechts van de entree tot de kerkzaal herinnert aan de inwijding op 7 november 1926. Het bord vermeldt in fraaie letters de betrokkenen bij de bouw en totstandkoming van de kerk. Een identiek vormgegeven plaquette in dezelfde wand, links van de entree, herinnert aan de verbouwing en herbesteding in 1996 (Six Architecten, Amsterdam).

Andere bijzondere originele onderdelen van het interieur zijn de houten preekstoel, het orgel (Hendrik Wicher Flentrop, 1937), de wandklok boven de entree van de kerkzaal en de wandlampen met kleurig glas-in-lood in een expressief-abstract patroon, aangebracht los aan de wand of onder de consoles van de spanten. In verband met de overname door de Vereenigde Doopsgezinde Gemeente in 1996, werd het gebouw gerestaureerd en vonden enkele kleine inwendige bouwkundige wijzigingen plaats. Het gebouw gaat sindsdien door het leven als 'De Kleine Vermaning'. Ingrijpende wijzigingen in de architectuur hebben zich niet voorgedaan.

Zijgevel met gemetselde details aan de Lieven de Keylaan. Foto 2019.

Appendix 8: Woonhuis, Kennemerbeekweg 1, Bennebroek

Bron: Monumenteninventarisatie Heemstede/Bennebroek 1850-1940 (Bureau Wim de Wagt, mei 2021)

Kennemerbeekweg 1 Woonhuis

Opdrachtgever: W.F. van de Rotte, Hoofddorp

Bouwjaar: 1922-1923

Architect: W.F. van de Rotte, Hoofddorp

Waarden: Typologisch, stedenbouwkundig, architectonisch.

Traditionele dorpswoning onder een laag zadeldak met pannen, gebouwd met een houtskelet en houten gevels op de wijze van de traditionele Noord-Hollandse houtbouw. Golvende windveren en diverse andere details van het houtwerk onderstrepen deze indertijd geliefde stijlkeuze. Op de begane grond lagen oorspronkelijk naast de woonkamer en keuken een grote en kleinere slaapkamer, die uitsluitend vanuit de woonkamer toegankelijk waren. Deze simpele plattegrondindeling is voor die tijd anachronistisch te noemen.

Al met al een beeldbepalend, schilderachtig pand vanwege de ligging in de bocht van de Kennemerbeekweg aan de rand van de woonbuurt. De oorspronkelijk uit Hoofddorp afkomstige aannemer W.F. van de Rotte, die dit zelf ontworpen en gebouwde huis jarenlang met zijn gezin bewoonde, was later technisch ambtenaar bij de gemeente Bennebroek. Hij woonde 65 jaar in Bennebroek.

Appendix 9: Huize Karoly, Heemsteedse Dreef 274, Heemstede

Bron: Monumenteninventarisatie Heemstede/Bennebroek 1850-1940 (Bureau Wim de Wagt, mei 2021)

De woningen van Bouwbureau J.E. Baalbergen & A. Volkers, in *HeerlijkHeden 155* door Marc de Bruijn.

Heemsteedse Dreef 274 Huize Karoly, met kantoor aan huis

Opdrachtgever: Cornelis Kwak, Heemstede

Bouwjaren: 1924-1925

Architecten: K. Jonkheid, Heemstede

Waarden: Historisch, situationeel, architectuurhistorisch, gaafheid (exterieur).

Dit enorme huis met de naam Karoly werd gebouwd voor Cornelis L. Kwak (1879-1947) en werd de hoofdzetel van 'Heemstede's Woningbureau', zijn makelaarskantoor. Het pand ligt op een strategisch punt aan de Heemsteedse Dreef. Kwak noemde het zelf 'De poort van het veel gezochte Heemstede'. Later bouwde Baalbergen & Volkers er nog een garage bij. De villa is formeel en representatief met een vlinderplattegrond en historiserende kenmerken. Kwak was als makelaar zeer actief in Heemstede. De villa is dus historisch van belang en beeldbepalend vanwege de opvallende ligging.

Huize Karoly werd gebouwd in 1924-1925. Cornelis Kwak noemde het naar zijn aangenomen zoon, Karoly Forintos, afkomstig uit Hongarije. Karoly kwam op vierjarige leeftijd naar Nederland. Na de dood van het echtpaar Kwak woonde de familie Forintos er met drie kinderen en zette Karoly Forintos de werkzaamheden van Kwak voort. Kort na de oorlog werd op de tennisbaan een nieuwe woning gebouwd, nu Dreef 272. De monumentale, beeldbepalende beuk die in de tuin staat dateert van vlak na de bouw van Huize Karoly en is dus bijna negentig jaar oud.

Architect was K. Jonkheid (1893-1986), ook bekend van het gebouw van de Koninklijke Roei- en Zeilvereniging Het Spaarne, de Bosch en Hovenschool en diverse huizen in Heemstede, ook aan de Heemsteedse Dreef. Jonkheid bouwde voor zichzelf een soort pendant van Huize Karoly aan de overkant van de Heemsteedse Dreef (nummer 267, 'De Opbouw').

Mevrouw Van Kleef-Uitendaal: 'Karoly is een groot huis, maar het is niet kolossaal. Het heeft sfeer en het allermooiste is dat het zo licht is. Van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat vangt het huis de zon. Daar is over nagedacht, want daarom heeft Jonkheid het in een soort zeshoekige vorm met twee vleugels ontworpen. De westkant loopt parallel aan de Dreef, de oostkant aan de Jeroen Boschlaan. Overal zitten ramen, 82 in totaal. Op twee plekken zit er nog glas-in-lood van Atelier Bogtman uit Haarlem. Ook het houtwerk is prachtig, van de ramen maar vooral dat van de trappen.'

Appendix 10: Woonhuis E. van Beusekom, Raadhuisstraat 42, Heemstede

Bron: Monumenteninventarisatie Heemstede/Bennebroek 1850-1940 (Bureau Wim de Wagt, mei 2021)

Raadhuisstraat 42 Woonhuis

Opdrachtgever: E. van Beusekom, Heemstede

Bouwjaar: 1875 Architect: onbekend

Waarden: Historisch, situationeel, architectuurhistorisch, zeldzaamheid.

Dit woonhuis is architectuurhistorisch en typologisch van belang omdat het een voor de tijd van ontstaan typerende dorpswoning is, die mede dankzij de restauratieve ingrepen van de huidige bewoners grotendeels in oorspronkelijke staat verkeert. Het pand heeft stedenbouwkundig-historische waarde, omdat het een van de weinige goed bewaard gebleven panden is aan het lint Binnenweg-Raadhuisstraat uit het laatste kwart van de negentiende eeuw. Bovendien is het van betekenis voor de lokale sociale geschiedenis vanwege de specifieke bewonings- en gebruiksgeschiedenis. Vanwege de opvallende ligging op de hoek van de Raadhuisstraat en Havenstraat heeft het woonhuis een grote beeldbepalende waarde.

Voorgevel. Foto 2019.

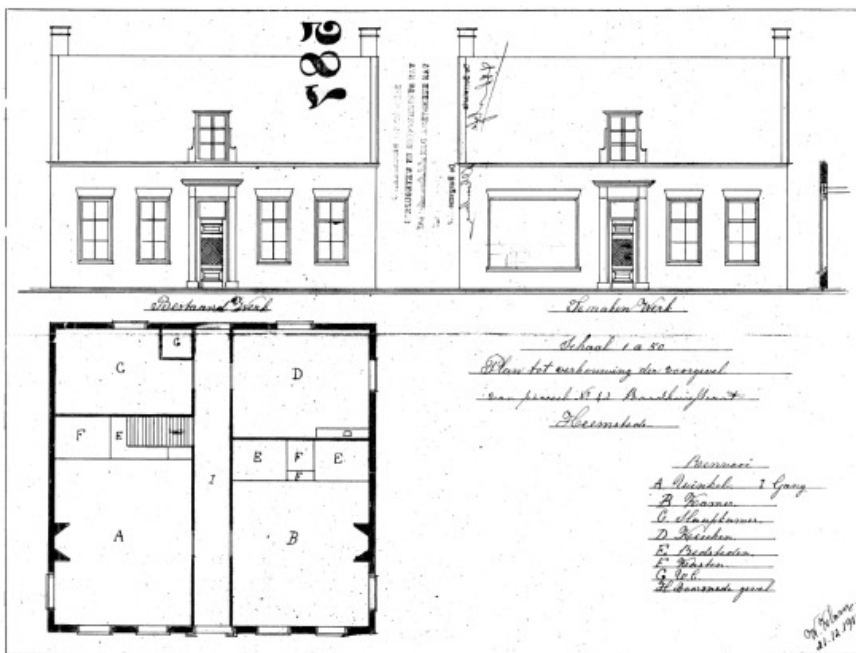
Geschiedenis

Het was vermoedelijk de landbouwer Ernst van Beusekom (1843-1915) die dit huis bouwen liet, aangezien zijn zoon A. van Beusekom de eerste steen legde op 27 maart 1875, aldus de inscriptie van deze steen. Ernst van Beusekom hield, zo valt te lezen in krantenberichten uit die tijd, onder andere melkvee. Hij was getrouwd met Alida Huijg, met wie hij behalve Adrianus nog veertien kinderen kreeg waarvan het merendeel betreurenswaardig genoeg zeer jong overleed. Adrianus was hun derde kind. Ook hij werd veehouder. Hij overleed in 1942 in Velsen.

Het moet Ernst van Beusekom economisch voor de wind zijn gegaan toen hij, 32 jaar oud, zijn woonhuis aan de Raadhuisstraat liet bouwen. Deze weg werd in die tijd geflankeerd door spaarzame lintbebouwing, bestaande uit bedrijfjes, werkplaatsen, eenvoudige woningen, stallen, schuren. Overigens heette dit deel van de Raadhuisstraat toen nog Binnenweg, net als het traject ten noorden van de IJzeren Brug. Behalve de dood van de meeste van zijn kinderen kenden Van Beusekom en zijn vrouw nog meer tegenslag: in augustus 1895

ontstond er blijkens krantenberichten brand in zijn hooiberg in de zogeheten 'Achterbuurt' (waar later het GEB-terrein kwam). Enkele jaren later brak er mond-en-klauwzeer uit onder zijn rundvee. Hoe lang hij en zijn vrouw dit huis hebben bewoond is niet duidelijk.

In 1912-1913 onderging het pand een verbouwing toen het door een nieuwe eigenaar, de timmerman Weijert Klaver, geschikt werd gemaakt als winkelhuis. Klavers vrouw, Maria Klaver-Veringa, vestigde in het gedeelte links naast de voordeur een modewinkel gespecialiseerd in dames- en kinderhoeden, 'Klaver Modes'. Bij die gelegenheid werden de beide ramen vervangen door een groot etalageraam. Na het overlijden van Maria Klaver zetten haar twee dochters de zaak tot na de oorlog voort. Nadat het omstreeks 2010 in nieuwe handen overging, hebben de nieuwe eigenaars de architectuur grotendeels terug laten brengen in originele staat.

Bouwtekening i.v.m. de verbouwing van 1912-1913, met de oorspronkelijke voorgevel en plattegrond (links) en de nieuwe voorgevel (rechtsboven).

Architectuur

Het huis is typologisch gezien kenmerkend voor de eenvoudige, vrijstaande negentiende eeuwse dorpswoning. Het telt één bouwlaag onder een schilddak en beschikt over een rechthoekig, bijna vierkant grondvlak met de entree in het midden en een gang die de plattegrond in twee helften verdeelt. De symmetrische indeling van de voorgevel wordt geaccentueerd door een dakkapel. Links en rechts van de gang liggen vanouds de woonvertrekken. In de zolderkap de slaapkamers. Aan de achterzijde van het huis was ruimte voor een klein erf (nu in gebruik als tuin). De gevels werden gemetseld in klinkers, het dak gedekt met grijze pannen. De voordeur heeft een voornaam accent in de vorm van een bovenlicht met snijraam, de geprofileerde deurlijst wordt bekroond door een architraaf. De dakkapel is versierd met houten vleugelstukken. Dergelijke traditionele sierelementen duiden erop dat de eigenaar de voorgevel van het huis een representatief karakter wilde geven. Boven de vier ramen zijn gemetselde strekken aangebracht. De gedenksteen met de inscriptie is rechts onder in de voorgevel gemetseld.

Zoals gezegd werd de originele indeling van de voorgevel door de huidige bewoners zo goed als gereconstrueerd. De belangrijkste ingreep betrof het vervangen van het etalageraam door twee ramen

identiek aan de ramen rechts van de voordeur (die eveneens werden vernieuwd), waardoor de symmetrie van de façade hersteld werd. Een knipoog naar de hoedenwinkel van mevrouw Klaver zijn de 'hoedjes' in de glas-in-loodramen die de huidige eigenaar heeft laten aanbrengen². De oorspronkelijke, laatnegentiende-eeuwse indeling van de vier schuiframen - zogeheten zes-ruiters - keerde evenwel niet terug. Verder werd het raamkozijn van de dakkapel vervangen en kregen alle raamkozijnen en de voordeur een kleurstelling die past in het historische beeld. Het metselwerk werd waar nodig vernieuwd en schoongemaakt.

---

² Aanvulling Erfgoedcommissie

Appendix 11: Ensemble Provinciënbuurt (Utrechtlaan, Zeelandlaan, Gelderlandlaan en Brabantlaan), Heemstede

Bron: Wederopbouwarchitectuur in Heemstede (Bureau Wim de Wagt, november 2015)

53 eengezinswoningen; 8 eengezinswoningen en 17 duplexwoningen

Opdrachtgever: Woningstichting Heemstede

Adres: Zeelandlaan, Utrechtlaan, Gelderlandlaan, Brabantlaan

Bouwjaren: resp. ca. 1947-1949; ca. 1951-1952

Architect: P. Koster, Heemstede

Beschrijving

Om de grote woningnood te verhelpen liet Woningstichting Heemstede kort na de Tweede Wereldoorlog op de voormalige bollengronden tussen Kerklaan en Van Merlenlaan enkele blokken met tientallen sociale woningen bouwen. De 53 eengezinswoningen waren feitelijk het eerste grote sociale woningproject dat in Heemstede na de oorlog tot stand kwam. Dit project en beide andere van de woningstichting werden gevolgd door de bouw van nog enkele blokken met eengezinswoningen door andere opdrachtgevers. In de jaren zestig en zeventig werd het gebied volgebouwd met galerijflats, luxe bungalows, seniorenwoningen en een zorgcentrum.

De 53 eengezinswoningen werden verdeeld over vier blokken aan de Zeelandlaan, Utrechtlaan, Gelderlandlaan en Brabantlaan (twee blokken van 15, een van 7 en een van 16). De woningen bestaan uit een begane grond en een verdieping (met vliering) in een schuine kap. De indeling is voor woningwetwoningen conventioneel: een voor- en achterkamer op de begane grond, vier slaapkamers op de verdieping. De architectuur is opvallend traditionalistisch. De langgerekte blokken aan de Zeelandlaan en Utrechtlaan zijn aan beide uiteinden iets hoger gebouwd en hebben daar geveltoppen met dwarskappen. In het midden van de blokken zijn boogvormige poorten aangebracht. Details als boogvormige strekken, dakkapellen, smeedijzeren balustrades (van Franse balkons), bovenlichten en siermetselwerk benadrukken de oudhollandse signatuur.

Alles bij elkaar lijken de blokken gemodelleerd naar typische sociale woningbouwprojecten uit de periode 1910- 1925. De 8 eengezinswoningen en 17 duplexwoningen die enige jaren hierna tot stand kwamen aan de Gelderlandlaan en Brabantlaan hebben twee bouwlagen onder een schuine kap en maken een minder traditionalistische indruk vanwege het ontbreken van dergelijke detailleringen. Wel kennen de ramen dezelfde indelingen als het eerdere project. De eengezinswoningen hebben een ongedeelde woonkamer en boven drie slaapkamers plus een vliering. De benedenwoningen van de duplexwoningen beschikken over een woonkamer, slaapkamer en keuken; de bovenwoningen hebben op de verdieping een tweede slaapkamer en bovendien in de schuine kap een zolderkamer. De schuine kap van de duplexwoningen reikt dan ook hoger dan die van de eengezinshuizen.

Waardering

De projecten van Woningstichting Heemstede in de Provinciënbuurt vormen een belangrijke getuigenis van de vroegste sociale woningprojecten na de bezetting in Heemstede. De zorgvuldige traditionalistische architectuur en stedenbouwkundige verbijzonderingen van met name het oudste project geven dit een waardevol beeldbepalend karakter. De iets jongere 8 eengezinswoningen en 17 duplexwoningen vormen een stap richting verzakelijking, maar sluiten architectonisch desondanks goed aan bij het eerstgenoemde project en zijn hier stedenbouwkundig mee verweven. Als geheel hebben de huizenblokken door een respectvolle renovatie en goed onderhoud hun authentieke uiterlijk behouden.

Woningen Utrechtlaan, oostzijde, huidige toestand.

Duplexwoningen Brabantlaan, noordzijde, huidige toestand.

Appendix 12: Ensemble Woningcomplex Nova et Vetera, Berkenlaan en Eikenlaan, Heemstede

Bron: Monumenteninventarisatie Heemstede/Bennebroek 1850-1940 (Bureau Wim de Wagt, mei 2021)

Berkenlaan (-Eikenlaan)

Woningcomplex 'Nova et Vetera' (32 arbeiderswoningen)

Opdrachtgever: Woningvereniging Berkenrode, Heemstede

Bouwjaren: 1914-1915

Architecten: Jos. Cuypers en Jan Stuyt, Amsterdam, Jac. Etmans, Haarlem

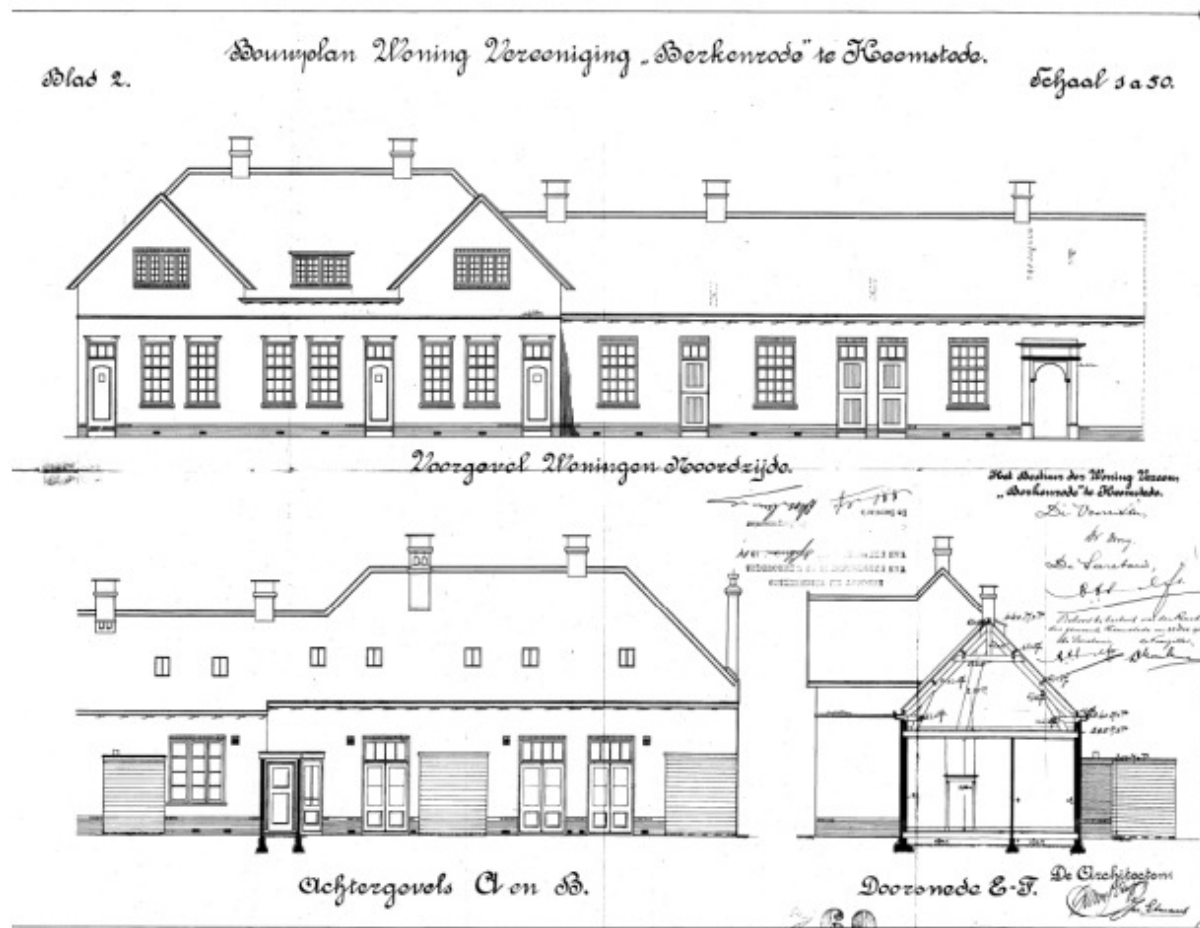
Waarden: Typologisch, historisch, stedenbouwkundig, architectuurhistorisch, ensemble, zeldzaamheid, gaafheid (exterieur).

Het woningproject 'Nova et Vetera' is cultuurhistorisch en typologisch van belang omdat het een van de eerste volgens de bepalingen van de Woningwet van 1901 gerealiseerde volkswoningbouwcomplexen in Heemstede is. Dankzij de gevarieerde opbouw van de langgerekte huizenblokken en de uitwerking en detaillering van de gevels heeft het complex belangrijke architectuurhistorische waarde. Stedenbouwkundig is het complex van belang vanwege tuinstadachtige elementen als de naar achteren liggende huizen en het poortje. De huidige staat van gaafheid (hoofdvormen en details) is zelfs landelijk uitzonderlijk voor sociale woningbouw van deze ouderdom.

Geschiedenis

Voor de rooms-katholieke woningvereniging Berkenrode was dit het tweede met financiële steun van de overheid gerealiseerde volkswoningbouwproject, na de bouw van het Res Novacomplex (rond het Res

Novaplein) in 1909-1910, dat door dezelfde architecten ontworpen werd. Net als zijn voorganger kreeg dit huizencomplex een Latijnse naam, Nova et Vetera ('het nieuwe en het oude'). Deze spreuk uit het evangelie van Mattheus was in zwang in de neo-thomistische wijsbegeerte, die gebaseerd is op de ideeën van 10 Bouwtekening met voor- en achtergevels en doorsnede, noordzijde Berkenlaan, 1914. de middeleeuwse filosoof Thomas van Aquino. Waarom Berkenrode deze spreuk gebruikte, is evenwel niet duidelijk.

Bouwtekening met voor- en achtergevels en doorsnede, noordzijde Berkenlaan, 1914.

De oprichting in 1908 van Berkenrode - een van de eerste woningbouwverenigingen in Heemstede - kwam voort uit de lokale afdeling van de Katholieke Sociale Actie. Berkenrode-voorzitter E.A.M. Droog, tevens gemeenteraadslid, was voorzitter van deze afdeling. De KSA was een antwoord op de pauselijke encycliciek Rerum Novarum uit 1891, waarin opgeroepen werd om de levensomstandigheden van de arbeiders te verbeteren. De naam 'Berkenlaan' was een verwijzing naar de woningbouwvereniging. In lijn met de letterlijke betekenis werden in deze straat berkenbomen geplant.

Stedenbouw en architectuur

De huizen werden gebouwd in drie stroken aan de Berkenlaan en de Eikenlaan. De stroken kregen een voor die tijd gangbare opzet: gevels met schuine kappen, afgewisseld door dwarskappen. Het metselwerk van de dwarskappen werd afgewerkt met een lichtkleurig gesausde pleisterlaag, die de huizen een landelijk cachet moest geven. Bij de voordeuren van sommige huizen werd een kleurige, verglaasde siersteen gemetseld met voorstellingen van gereedschap, voorwerpen, dier- of mensfiguren (bijvoorbeeld een vaas, mes, hamer, vis en

nar). De bedoeling van deze sierstenen, die bijdragen aan de levendigheid van het 11 Eikenlaan met voortuintjes en naar achteren liggende huizen is niet precies bekend. Behalve dat ze de tamelijk eenvormige woningen een eigen identiteit gaven, kan worden aangenomen dat ze met het oog op de verheffing van de arbeidersklasse een bepaalde opvoedkundige betekenis hadden. Overigens werden ook de woningen van het Res-Novacomplex verrijkt met gevelstenen.

De huizen zijn onderverdeeld in twee hoofdtypen: eengezinswoningen met een woonkamer en suite en drie slaapkamers op de verdieping, en woningen met een kleinere woonkamer en alleen een zolderverdieping. Op twee plekken in het complex is een verwijding van de straat gemaakt, namelijk aan de noordzijde van de Berkenlaan en aan de Eikenlaan tegenover de monding van de Berkenlaan. De teruggeplaatste woningen aan de Berkenlaan zijn minder diep dan de overige en hebben geen dwarskap: dit zijn de kleinste woningen van het complex, in de volksmond 'weduwenhuisjes' genoemd. Deze woningen beschikken over kleine voortuinen, net als de naar achteren liggende huizen aan de Eikenlaan. Een deel van de huizen aan de Eikenlaan beschikte ook over kleine voortuinen, wat paste in het beeld van een tuinstadachtige wijk.

In het midden van de naar achter liggende strook aan de Berkenlaan bevindt zich een klassiek vormgegeven poortje, omlijst door natuurstenen pilasters en een hoofdgestel. In de architraaf is in sierlijke letters de naam van het complex gehakt. Een natuurstenen gedenksteen in de zijgevel van de woning die de verwijding aan de oostkant begrenst, herinnert aan de eerstesteenlegging op 7 juli 1914 door Petronella Droog, de dochter van de voorzitter van Berkenrode.

De verwijdingen aan de Berkenlaan en Eikenlaan werden ingegeven door het door de tuinstadbeweging gepropageerde gebruik om straten een gevarieerd aanzien te geven. Ook het klassieke poortje, dat het centrum van de Berkenlaan markeert, is een element dat in tuinstadachtige complexen veelvuldig voorkomt. Het Res-Novacomplex beschikte bijvoorbeeld over een smeedijzeren poort als toegang over de Blekersvaart (intussen vervangen door een stalen replica). De voorgevels van de woningen zijn vrijwel gaaf, op de ramen (oorspronkelijk met ruitvormige roeden) en deuren na. Omdat in de schuine pannendaken tot op heden geen dakkapellen zijn aangebracht, is het totale gevelbeeld nog opmerkelijk authentiek. Wel zijn bij een renovatie in 1970 de oorspronkelijke ramen en deuren vervangen. Bij die gelegenheid werden er aan de achterzijde van de huizen schuurtjes geplaatst.

Appendix 13: Ensemble woningen van R.K. Middenstands-Woningbouwvereniging 'Het Oude Posthuis' (Oude Posthuisstraat, Heemstede)

Bronnen:

Marc de Bruijn: De woningen van R.K. Middenstands-Woningbouwvereniging 'Het Oude Posthuis', in HeerlijkHeden 151, 2012.

Marloes van Buuren: 100 jaar Woningbouwvereniging Het Oude Posthuis 1921-2021, 2021.

Het ensemble van 22 woningen aan Oude Posthuisstraat (nummers 7 tot en met 23 en 6 tot en met 30) is een puntgaaf bewaard gebleven voorbeeld van sociale woningbouw voor de katholieken in het tijdperk van de verzuiling. Het complex is opgeleverd in 1922.

Groei Heemstede

Begin 20^e eeuw groeide Heemstede sterk. Men zag steeds meer in – en dat is eigenlijk steeds zo gebleven – dat Heemstede een prima plaats was om te wonen door de gunstige ligging ten opzichte van grote steden en zee, door de mooie natuur en door goede verbindingen met spoorlijn en tram. Hard werken in de stad en plezierig wonen in Heemstede: Heemstede werd een forensenplaats. In een hoog tempo kochten exploitatiemaatschappijen buitenplaatsen op om er woningbouw te realiseren. Het gemeentebestuur van Heemstede werkte hieraan mee, onder andere door het vaststellen van uitbreidingsplannen.

In 1912 stelde de gemeente Heemstede het uitbreidingsplan vast, dat was ontworpen door Jos Cuypers en Jan Stuyt. Grote delen van Heemstede zijn de uitwerking van dit plan. Het gemeentelijk grondbedrijf, opgericht in 1916, verwierf het eigendom van de terreinen van Leeuw en Hooft (Schildersbuurt, 1916), Valkenburg, ten zuiden van de Camplaan (1920), het eerste (zuidelijke) deel van de Heemstedse Dreef (1919), Bosch en Hoven, ten noorden van de Adriaan Pauwlaan (1919), Houtvaart ten westen van de spoorlijn (1912), ten noorden van de Koediefslaan (1921) en Insulinde (Indische buurt, 1923). Natuurlijk werd dit allemaal niet direct ontwikkeld en volgebouwd, dat ging vaak in blokken woningen. Ook werden er blokken woningen gebouwd op stukken grond die daarvoor boerenland of bollengrond waren.

Vrije sector en meer sociale woningbouw

Naast wat we nu zouden noemen 'projecten in de vrije sector' (door bouwers als bijvoorbeeld Baalbergen en Volkers) waren er ook projecten die we nu 'sociale woningbouw' zouden noemen. Dit soort projecten werd gerealiseerd door woningbouwverenigingen, die als doelstelling hadden het bouwen van goede, maar betaalbare woningen met een relatief lage huur. Woningbouwvereniging 'Berkenrode' bouwde al in 1910-1911 aan het Res Novaplein een groot complex woningen (gesloopt in de jaren zeventig van de 20ste eeuw). Na de Eerste Wereldoorlog ging de bouw in een hogere versnelling. Door de woningbouwvereniging 'Sint-Jozef' werden in 1921 60 arbeiderswoningen neergezet in de Iepenlaan en Lindenlaan. Aan het Haemstedeplein en omgeving kwamen in datzelfde jaar 69 woningen gereed onder supervisie van bouwvereniging 'Haemstede', die ook bouwde in de Indische Buurt en de Glipperbuurt. 'Heemstede's Belang' realiseerde in 1920-1921 69 panden aan het Wilhelminaplein. Een deel ligt aan het plein, een deel vormt de Nicolaas Beetslaan en het Nicolaas Beetsplein erachter. Dit complex was – gezien de relatief hoge huren – meer gericht op middenstanders. In 1921-1922 werd gebouwd aan de Oude Posthuisstraat. En later, op 18 januari 1927, werd woningstichting 'Op Eigen Wieken' opgericht, die een complex van 32 woningen realiseerde op het Wiekenplein, een deel van de Jan van den Bergstraat en een deel van de Vijfherenstraat.

Het rijk verleende in die tijd voorschotten voor de bouw van arbeiderswoningen en de gemeente Heemstede waarborgde geldleningen voor middenstandswoningen, waartoe indertijd het complex aan de Oude Posthuisstraat gerekend werd. De gemeente had er belang bij het aantal bewoners fors uit te breiden: daarmee stegen ook de belastinginkomsten. Daarnaast was voor de gemeente minstens zo belangrijk dat er goede, betaalbare woningvoorzieningen voor bepaalde groepen werden gebouwd.

Oude Posthuisstraat

Op bollenland van kwekerij Braam, gelegen aan de oostzijde van de Herenweg 175 meter ten noorden van de Kerklaan, werd een complex van 22 woningen gerealiseerd door de R.K. Middenstands-Woningbouwvereniging 'Het Oude Posthuis' naar ontwerp van architect Nic. J. Nijman. Daar stond in het uitbreidingsplan ook een weg geprojecteerd (onder nummer 76). De nieuwe straat kreeg bij raadbesluit van 18 mei 1922 de naam 'Oude Posthuisstraat'. Het betreffende Oude Posthuis stond op de Herenweg (later afgebrand, nu De Luifel).

Deze woningbouwvereniging was als enige in Heemstede specifiek rooms-katholiek en specifiek gericht op de middenstand. De R.K. kerk wilde bouwen voor deze groep omdat deze hoger opgeleid was dan de gemiddelde arbeidersbevolking en als ruggengraat voor de R.K. Kerk kon dienen.

De woningen werden gebouwd in 1921-1922. Conform de eisen van de Woningwet werd ventilatie en ontluchting aangebracht. Er was een aparte slaapkamer voor de jongens en voor de meisjes. Karakteristiek voor de nieuwe huizen waren de witte houten hekjes, de groene voordeuren met daarnaast glas-inloodraampjes, ramen met een kleine roedeverdeling en bloembakken bij het slaapkamerraam. Alle huizen kregen een naam op de voorgevel (tegetableau). De eerste bewoners mochten deze zelf uitkiezen: zoals Jeannette, Frederica, Home Bintang, De Merel, Knapenburg, Anna etc. De woningen hadden diepe achtertuinen: 50 meter diep aan de noordzijde, 40 meter aan de zuidzijde van de straat. Hierdoor konden bewoners ook vaak in hun tuin groente verbouwen.

De belangstelling voor de huizen in de Oude Posthuisstraat liep in de crisisjaren terug. Er werd veel gebouwd in Heemstede, ook tegen lagere huren. Huizen stonden leeg en brachten geen opbrengsten op. Uiteindelijk viel de woningbouwvereniging onder toezicht van de gemeente Heemstede. Op 1 januari 1936 werden de statuten gewijzigd en verdween het 'R.K.' uit de naam. De gemeente wilde niet dat potentiële nieuwe huurders afgeschrikt zouden worden: iedereen was welkom, katholiek of niet, als de woningen maar maximaal verhuurd zouden zijn.

Rond 1974 heeft een grote renovatie van de woningen plaatsgevonden. Toen is er een aanbouw bij de keuken gekomen, centrale verwarming aangelegd en nieuwe daken. In 1995 zijn de woningen allemaal gezandstraald en opnieuw gevoegd. In 2009 en later is er bij blokken woningen, die tot dan toe een plat dak hadden, een tweede etage gebouwd. Hierdoor kwam er meer ruimte boven. Dat was noodzakelijk om de woningen aantrekkelijk te houden voor huurders. Van groot belang bij de verbouwing was dat het karakter en de uitstraling van de woningen bleef gehandhaafd en dat is inderdaad gelukt.

Anno 2024 bestaat Woningbouwvereniging Het Oude Posthuis nog altijd. De gemeente heeft zich in 1998 in het kader van de verzelfstandiging van alle woningcorporaties teruggetrokken. Toen zijn ook de statuten weer gewijzigd, waarbij er nog altijd strakke regels gelden bij het aantrekken van vreemd kapitaal (bijvoorbeeld voor woningverbetering) en die niet toestaan dat er woningen vervreemd. Omdat de WBV geen toegelaten instelling zijn, is ze niet verplicht om vrijkomende woningen openbaar aan te bieden. Wie hier wil komen wonen, mag zich opgeven bij het bestuur. En dan afwachten.

Het complex van 22 woningen aan de Oude Posthuisstraat is een mooi voorbeeld is van sociale woningbouw uit het begin van de twintigste eeuw en de tijd van de verzuiling. De woningen zijn – dankzij de inzet van de woningbouwvereniging - bijzonder goed bewaard gebleven en de authenticiteit is, ook na de verbouwing, groot.

Luchtfoto uit 1925. Herenweg met rechtsboven de St. Bavo, naar links Postlust, het Oude Posthuis en de net gebouwde Oude Posthuis-straat. Links ervan Kennemerduin en Kennemeroord. Op de achter-grond bovenaan de Blekersvaart. Aan de westkant van de Herenweg liggen de kwekerij van Draijer en de buitenplaats Berkenrode met grote tuin met waterpartij.

▲ Kaart uit 1925: de Oude Posthuisstraat ligt er nog maar gedeeltelijk, de Burgemeester van Lennepweg bestaat nog niet.

▲ Het Oude Posthuis, naamgever van de straat, zoals het er rond 1950 uitzag (niet veel verschillend van 1920).

Nr	naam	vernoemd naar
7	Leta	vermoedelijk de dochter van Ger Scholten (schildersbedrijf)
9	Greta	?
11	Laura	?
13	Pretty Home	fantasiennaam van de tegelfabrikant
15	Frederica	kloosterzuster Frederica, zus van dhr. Oomen, de 1e bewoner
17	Benni	zoon van dhr. Steinhoff, de eerste secretaris van Woningbouwvereniging 'Het Oude Posthuis' en eerste bewoner van nr. 17
19	Josina	?
21	Nelly	?
23	Otilda	?
6	Betty Home	fantasiennaam van de tegelfabrikant
8	Wilhelmina	vermoedelijk mevrouw Wilhelmina Martinot-Yvens, de eerste bewoner
10	Helena	?
12	De Hazenhof	naar de hazen die op het bollenland liepen
14	De Posthof	fantasiennaam, verwijzing naar de gronden van het Oude Posthuis
16	Anna	mevrouw Anna Steman-Vlaar, eerste bewoner
18	Jeannette	?
20	Knapenburg	naar de voormalige buitenplaats aan de westzijde van de Herenweg, ter hoogte van later Centrum 111 en nu 'Wellicht'
22	Elsje	vermoedelijk mevrouw de Greeve, eerste bewoner
24	Louise	?
26	Bintang	naar de werkgever van bewoner dhr. Franssen, die bij de Ned. Ind. Assurantie Mij 'Bintang' (= ster) in Haarlem werkte
28	De Merel	naar een fraai fluitende merel in de tuin tijdens de bouw
30	Sunny Home	fantasiennaam van de tegelfabrikant

De Oude Posthuisstraat gezien in oostelijke richting. Aan het einde ligt de oude strandwal, op deze plek de verbinding tussen het kerkhof en Kennemerduin. Later zou de straat hier verlengd worden.

De Oude Posthuisstraat, zuidzijde. De woningen zijn er al wel, de straat is nog niet gereed.

Appendix 14: Ensemble Glipperdreef 133-155, Heemstede

Bron: Wederopbouwarchitectuur in Heemstede (Bureau Wim de Wagt, november 2015)

12 beneden- en bovenwoningen met bergingen

Opdrachtgever: Bouwbedrijf Huib Bakker, Badhoevedorp

Adres: Glipper Dreef 133-155

Bouwjaren: ca. 1959-1961

Architect: B.J.J.M. Stevens, Haarlem

Beeldende kunsttoepassing: Levinus Tollenaar

Beschrijving

Het woningenblok maakte deel uit van een door het bureau Stad en Landschap uit Rotterdam ontworpen stedenbouwkundig plan voor De Glip uit 1954. Het blok is opgebouwd uit drie delen van elk vier ten opzichte van elkaar gespiegelde woningen; ieder deel bevat twee beneden- en twee bovenwoningen. Het linkerdeel wijkt iets terug ten opzichte van de rest van het blok. De benedenwoningen tellen vier kamers; de bovenwoningen hebben daar boven op een zolderverdieping met twee extra kamers en zolderruimte. Doordat het blok aan de voorzijde hoger is opgetrokken loopt de schuine kap aan de achterzijde lager door. De ten opzichte van elkaar gespiegelde woningen delen een gemeenschappelijk trapportaal.

De voorgevel van het blok wordt geleed door naar buiten gedraaide uitbouwen, die de gemeenschappelijke straatdeuren en trappenhuizen bevatten. Verticale glasstroken zorgen voor daglicht in de trappenhuizen. De bovenwoningen hebben een eigen interne zoldertrap. Alle woningen hebben aan de achterzijde een balkon dat vanuit een slaapkamer toegankelijk is. Het blok heeft een traditionele constructie van gemetselde dragende muren. De puien van de woningen zijn gestandaardiseerd. Opvallend hierin zijn de grote ramen en groene borstweringplaten. De puien van de zolderverdieping zijn lichtkleurig geverfd, waardoor het effect van een klassiek fries verkregen is. In de gevels van de uitbouwen zijn vlakken met abstract siermetselwerk van de Haarlemse kunstenaar Levinus Tollenaar aangebracht.

Waardering

Het woningenblok, hoewel typologisch en constructief grotendeels conventioneel, is voor de tijd van ontstaan typerend vanwege de toepassing van doorzonwoningen, de gedraaide, deels verglaasde trappenhuizen en het siermetselwerk. Vanwege de prominente ligging aan een drukke doorgaande verkeersweg kan bovendien gesproken worden van belangrijke beeldbepalende kwaliteiten.

Twaalf beneden- en bovenwoningen, voorgevel, huidige toestand.

Trappenhuis met gemetseld reliëf van Levinus Tollenaar, huidige toestand.

Appendix 15: Ensemble Sportparklaan/ Lijndenlaan/ Ringvaartlaan, Heemstede

Bron: Wederopbouwarchitectuur in Heemstede (Bureau Wim de Wagt, november 2015)

36 etagewoningen en 12 laagbouwwoningen

Opdrachtgever: onbekend

Adressen: Sportparklaan 20-66, Van Lyndenlaan 6-30; Ir. Lelylaan 3-11; Ringvaartlaan 1-9

Bouwjaren: ca. 1953-1955

Architect: B.J.J.M. Stevens, Haarlem

Beschrijving

Dit sociale woningproject maakte deel uit van een uitbreidingsplan voor de wijk bij Het Oude Slot, dat door dezelfde architect werd ontworpen en voor het overige uit laagbouwwoningen bestaat. Dit min of meer carrévormige blok bestaat uit twee stroken 'etagewoningen' in drie woonlagen boven een souterrain aan de Sportparklaan en de Van Lyndenlaan, en drie stroken eengezinswoningen aan de Meerweg en Ir. Lelylaan. De stroken omsluiten een gezamenlijke, openbaar toegankelijke binnentuin. De situering van het langgerekte, hoge blok aan de Sportparklaan komt voort uit het gegeven dat dit een weg voor doorgaand verkeer is, én dat deze strook op het noordwesten ligt; de hierop aansluitende hoge strook aan de Van Lyndenlaan ligt op het noordoosten.

Door de ligging van de laagbouwwoningen op het zuiden en zuidoosten ontvangt de binnentuin veel zonlicht. Tussen de hoogbouwstrook aan de Sportparklaan en de straat, en tussen de laagbouwstroken en de Meerweg en de Ir. Lelylaan, zijn brede groenstroken aangelegd. De laagbouwstrook aan de Meerweg ligt enkele meters terug ten opzichte van de stroken aan de Sportparklaan en Ir. Lelylaan, waardoor deze groenstrook een enigszins besloten indruk maakt. Beide hoogbouwstroken zijn onderverdeeld in gelijke compartimenten, waarin telkens twee ten opzichte van elkaar gespiegelde woningen een gemeenschappelijk trapportaal delen.

De woningen bevatten een woonkamer, keuken en drie slaapkamers. Doordat de woonkamer en de grootste van de slaapkamers in elkaars verlengde liggen is hier één grote woonkamer en suite van te maken. Zowel aan de voor- als de achterkant beschikken de woningen over loggia's. De eindwoningen van de beide hoogbouwstroken sluiten op elkaar aan door middel van rechthoekige ruimtes met glazen puien, eveneens 'loggia' genoemd. De gevels zijn gemetseld in grauwe bakstenen, de schuine kappen hebben donkergrijze dakpannen. De woonkamers hebben grote gestandaardiseerde glazen puien. Zowel de gezamenlijke entrees als de ramen van de trappenhuisen hebben geprofileerde betonnen kozijnen. De balustrades van de loggia's bestaan uit houten delen.

De eengezinswoningen bestaan uit een begane grond en een verdieping in een schuine kap. De entrees van de woningen liggen aan de binnentuin. Op de begane grond een woonkamer, annexe slaapkamer en keuken; boven twee slaapkamers en bergruimte. Aan de straatzijde springt de gevel van de slaapkamer op de begane grond terug, waardoor er ruimte voor een terrasje aan de groenstrook bestaat. Evenals de hoogbouwstroken zijn deze huizen gemetseld in een grauwe gevelklinker, de daken zijn gedekt met grijze pannen. De terug liggende geveldelen zijn wit geverfd. De oorspronkelijke kenmerken van de architectuur zijn nog aanwezig, ondanks bepaalde modernisering, zoals de raampuien die zijn vervangen door moderne exemplaren.

Waardering

Het complex is vanwege de combinatie van sociale etage- en laagbouwoningen rond een gezamenlijke binnentuin, de mix van eigentijdse en naar de traditie verwijzende elementen en de prominente ligging aan een doorgaande verkeersweg van architectuurhistorisch en stedenbouwkundig belang voor Heemstede. De stroken met woningen en ook de gezamenlijke binnentuin, die de leefbaarheid zeer ten goede komt, zijn opmerkelijk goed onderhouden.

Binnentuin van de etagewoningen en laagbouwoningen, huidige toestand.

Laagbouwoningen aan de Ringvaartlaan, huidige toestand.

Appendix 16: Ensemble Ritzema Boskade, Heemstede

Bron: Wederopbouwarchitectuur in Heemstede (Bureau Wim de Wagt, november 2015)

Vijf* landhuizen

Opdrachtgevers: L.G. Verburg, A.A. van Os, H.C. Nijhof-Barto, J. Vonk, de heer Bloemendaal, e.a.

Adressen: Burg. van Doornkade 1, 2, 3; Ritzema Boskade 7, 8, 9

Bouwjaren: ca. 1947-1950

Architect: Architectenbureau Jan Mes, Zaandijk

Beschrijving

Deze zes kleine, vrij gelegen landhuizen werden in een korte, aaneensluitende periode met rijkssteun gebouwd en staan vlak bij elkaar in villawijk het Grotstuk. Wat betreft hoofdopzet en bouwstijl vertonen ze grote onderlinge overeenkomsten; feitelijk zijn het variaties op één type, namelijk het kleine, informele landhuis in traditionele stijl. Alle hebben als basis een rechthoekige plattegrond en zijn één bouwlaag hoog met een zadeldak onder een hoek van ongeveer 45°.

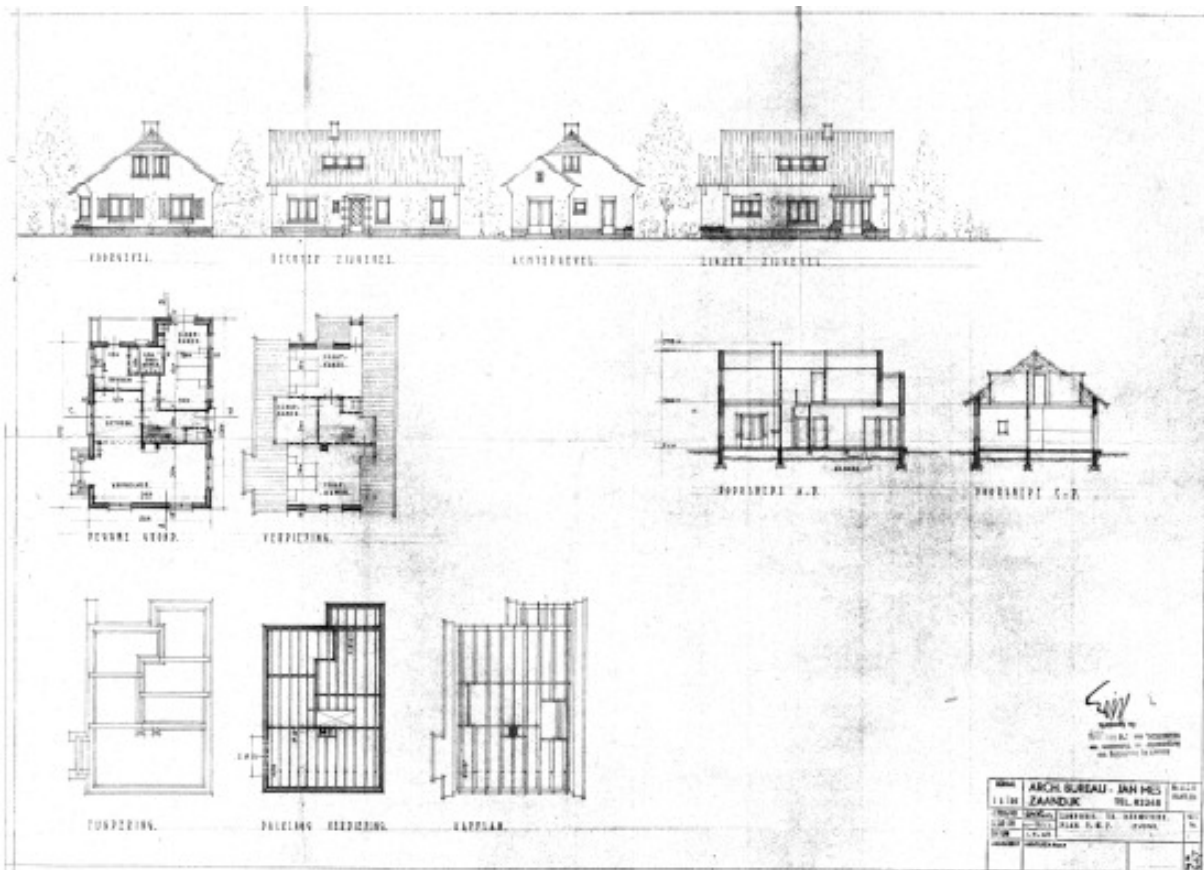
De huizen hebben op de begane grond naast een woonkamer (met eethoek) een slaapkamer, op de zolderverdieping zijn nog twee of drie slaapkamers. De gevels zijn wit geverfd, met uitzondering van een plint schoon metselwerk. De kappen gedekt met oranje pannen. Verschillende onderdelen, zoals de met hout afgewerkte geveltoppen, raamroeden en raamluiken, versterken de landelijke indruk.

Waardering

Vanwege de totstandkoming als groep – dat wil zeggen ontworpen door één bureau volgens één stramien voor verschillende opdrachtgevers in één villawijk – en de verzorgde architectuur vormen deze zes landhuizen, die op zich typologisch kenmerkend zijn voor de ontstaanstijd, een voor Heemstede bijzonder ensemble.

Een van de landhuizen aan de Ritzemaboskade, huidige toestand.

Bestektekning van het huis aan de Ritzemaboskade met gevels, plattegrond, doorsneden enz., 1949.

Appendix 17: Ensemble Paulus Buyslaan, Heemstede

Bijdrage Marc de Bruijn (najaar 2023; historicus, lid van Raad van Advies HVHB)

Heemstede is een typisch jaren dertig dorp, met landelijk gezien het hoogste percentage jaren dertig woningen. Deze zijn herkenbaar aan de bruine baksteen, overhangende daken met dakpannen, glas in loodramen en erkers. Jaren dertigwoningen zijn en blijven zeer geliefd, vanwege hun uitstraling en ruimte maar ook omdat ze meestal in een groene omgeving liggen. Niet voor niets dat er ook nu nog veel nieuwe 'retro-jaren dertig woningen' worden gebouwd, waarbij men aan tracht te sluiten aan de vormgeving van honderd jaar geleden.

In Heemstede is er erg veel gebouwd in de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw. Uitgangspunt was daarbij het Uitbreidingsplan van Joseph Cuypers en Jan Stuyt uit 1912. Hier was het stratenplan en de kavelindeling getekend voor de gemeente. Woningbouwverenigingen bouwden complexen sociale woningbouw (Haemstede, Heemsteeds Belang, Oude Posthuisstraat). Kleine projectontwikkelaars en -bouwers bouwden voor de vrije sector. Zij kochten kavels van het Grondbedrijf van de gemeente Heemstede en bouwden hierop villa's of twee- of drie-onder-een kap woningen. Deze werden vervolgens verkocht of verhuurd en de bouwers gingen verder met een nieuw blok woningen.

Voorbeeld van een bouwer is Bouwbureau Baalbergen en Volkers. Omdat van hen een archief bewaard is gebleven, weten we goed hoe er in Heemstede werd gebouwd. Baalbergen en Volkers bouwden verschillende blokken woningen in Heemstede, allen van hoge kwaliteit. Ze onderscheidden zich van andere bouwers door hun materiaalgebruik (extra kwaliteit hout), verzorgde metselwerk en fraaie glas in lood. Doordat er gedeeltelijk gebruik werd gemaakt van industrieel vervaardigd materiaal (raamwerk, trappen e.a.) was men in staat om een blok huizen in minder dan acht maanden volledig af te bouwen.

Een van de gaafst bewaard gebleven complexen jaren dertigwoningen in Heemstede is de Paulus Buyslaan. Het betreft de even nummers (2 t/m 20) en de oneven nummers (3 t/m 19, er is geen nummer 7). De woningen in deze laan zijn allen door Baalbergen en Volkers gebouwd in de jaren 1926-1935).

De architecten waren:

- Oneven zijde: J.W. Hoenders: Paulus Buyslaan 3 (1927), 5 (1928), 9, 11, 13, 15 (1927), 17,19 (1926).
- Even zijde: Dirk van Zetten: Paulus Buyslaan 2 (1926), J. Schol en Corn. J.H. Schol: 4, 6 (1928), L. van Essen 8,10, 12 (1929), J.W. Hoenders 14, 16 (1928) en K.J. Aanstoot Paulus Buyslaan 18 en 20 (1935).

Aalt Volkers liet voor zichzelf Paulus Buyslaan 19 (De Morgenzon) bouwen en heeft hier tot aan zijn dood gewoond.

De Paulus Buyslaan laat zien hoe er in Heemstede gebouwd werd. Ondanks dat de woningen niet tegelijkertijd werden gebouwd en er gebruik werd gemaakt van diverse architecten is er sprake van een harmonieuze eenheid in stijl. De blokken twee-onder-een kapwoningen in de traditionele jaren dertig stijl zijn ruim opgezet en hebben grote voor- en achtertuinen. De straat is voorzien van groene beplanting en het geheel past in de gedachte van Heemstede als tuinstad, zoals bedoeld door Cuypers en Stuyt. De kwaliteit en de uitstraling en de kennis die we hebben over het bouwproces maakt het ensemble Paulus Buyslaan een uitstekend voorbeeld van jaren dertigbouw in Heemstede.

Bronnen

Marc de Bruijn: 'De woningen van Bouwbureau J.E. Baalbergen & A. Volkers', HeerlijkHeden 154 (2012-4) en 155 (2013-1), uitgave van de HVHB.

Joost Kingma: De magie van het jaren '30 huis. Amsterdam, 2021 (herdruk).

Appendix 18: Ensemble Rijksstraatweg 14-16, 39-41 en 45-49, Bennebroek

Bron: Monumenteninventarisatie Heemstede/ Bennebroek 1850-1940 (Bureau Wim de Wagt, mei 2021)

Rijksstraatweg 14-16 en 39-41 2 blokken met herenhuizen; nu elk met winkels en bovenwoningen

Opdrachtgever: P. Zieren jr., Bennebroek (vermoedelijk)

Bouwjaar: c. 1900

Architect: P. Zieren jr., Bennebroek (vermoedelijk)

Waarden: Historisch, stedenbouwkundig, architectonisch, ensemble.

Deze twee blokken herenhuizen aan weerszijden van de Rijksstraatweg zouden gebouwd zijn uit sloopmateriaal van oude villa's door de plaatselijke aannemer Zieren. Vanwege de voorname architectuur in neorenaissance stijl sprak men destijds wel over 'de Haagse Buurt', waar overigens onder andere ook het oude raadhuis aan de westzijde van de weg deel van uitmaakte (gebouwd in 1894). De Rijksstraatweg heette toen nog 'Haagsche Straatweg'. Blijkbaar wilde men dit deel van de weg, nabij het kruispunt, stadse allure geven.

Oorspronkelijk bezaten de huizen van in elk geval het westelijke blok voortuintjes, maar deze zijn ten koste van de verbreding van de Rijksstraatweg in de jaren twintig van de vorige eeuw verdwenen. Het ensemble van deze beide blokken is in hoge mate beeldbepalend vanwege de ligging en de in oorsprong voorname architectuur. Bovendien is het ensemble van belang vanwege de stedenbouwkundige geschiedenis. P. Zieren was aannemer en bouwondernemer

Het blok aan de westzijde van de Rijkstraatweg (nr. 39-41). Foto 2019.

De oorspronkelijke situatie. De weg (toen nog Haagsche straatweg geheten) is nog smal en de huizen van het rechter (westelijke) blok hebben voortuintjes. Foto circa 1910.

Appendix 19: Ensemble Manpadslaangebied, Heemstede

Auteur: Jaap Verschoor (najaar 2023); oud-voorzitter HVHB en lid van Raad van Advies HVHB

Beschrijving

Het Manpadslaangebied ligt tussen de Leidsevaart (west), de Manpadslaan (zuid), de Herenweg (oost) en de Rivierenwijk (noord). Het gebied is aan drie zijden omgeven door monumenten: aansluitend aan de Leidsevaart ligt de buitenplaats Leyduin (rijksmonument), aansluitend aan de Manpadslaan ligt de buitenplaats Huis te Manpad (rijksmonument), aansluitend aan de Herenweg ligt Groenendaal (rijksmonument). Het gebied beslaat 24 hectare.

Van oorsprong is het gebied een strandvlakte tussen de twee strandwallen van Groenendaal en Leyduin. Later heeft het zich ontwikkeld tot een agrarisch gebied, waarvan het gebruik door de eeuwen veranderde, afhankelijk van de vraag. Zo is het lange tijd in gebruik geweest bij tuinders, kwekers en telers van snijheesters, bloembollen en groenten. De kassen die daarvoor gebruikt zijn, staan nu voor een deel leeg. In de zuidoosthoek van het terrein ligt de nog immer actieve Handelskwekerij Admiraal.

Het gebied draagt de sporen uit zijn verleden in de verkavelings- en slotenpatronen en in de opstallen. Zoals de bollenschuur van Van Meeuwen, uit de tijd dat hier gerenommeerde bollentelers zaten. De florerende moestuinen en de manege continueren op hedendaagse wijze het agrarisch gebruik en de sfeer, tot voldoening van velen. Door zijn ligging en gebruik kent het gebied een aantal (deels verborgen) kwaliteiten en waarden.

Waardering

De kwaliteiten van het gebied zijn samen te vatten in onderstaande waarden.

- Cultuurhistorische waarden
- Landschappelijke waarden
- Zeldzaamheidswaarde
- Agrarisch historisch gebruik
- Natuurwaarden
- Ensemblewaarden

Ook in diverse studies die in verband met de ontwikkeling van het gebied in opdracht van de gemeente of een betrokken ontwikkelaar zijn opgesteld, worden deze kwaliteiten onderkend. Bijvoorbeeld in de studie van Bureau V-ld. Hieronder beperken we ons tot de hoofdlijnen.

Cultuurhistorische waarden

Het Manpadslaangebied is cultuurhistorisch gezien van grote waarde. Vooral de Manpadslaan en het Huis te Manpad spreken tot de verbeelding, maar ook de geschiedenis van de bloembollenteelt en de Leidse Vaart mogen er zijn. Hieronder enkele belangrijke ingrediënten van de geschiedenis van het gebied.

Manpadslaan

Het Manpad (nu bekend als Manpadslaan) is een van de oudste paden in de omgeving en is al vele eeuwen een van de weinige dwarsverbindingen tussen de parallelle lijnen van strandwallen en strandvlaktes in het gebied. Het Manpad wordt al vroeg genoemd, al dan niet terecht als plek waar in 1304 de Slag bij het Manpad zou hebben plaatsgevonden.

Huis te Manpad

Het oorspronkelijke Huis te Manpad is gebouwd in 1634, waarna het verschillende malen is uitgebreid en verbouwd. Lang was het landgoed in eigendom bij de familie Van Lennep, een bekend geslacht van schrijvers en politici, die ook in Heemstede actief waren, onder meer als burgemeester. Thans is het gehele complex van Huis te Manpad (dus huis en tuin) een rijksmonument, en een van de best bewaard gebleven historische buitenplaatsen van Nederland.

Leidsevaart

Samen met de Haarlemmer trekvaart is de Leidsevaart een van de oudste trekvaarten in Nederland. De vaart werd in circa acht maanden gegraven in 1656 en 1657 en kun je omschrijven als een '17de-eeuwse snelweg' voor de trekschuit.

Bloementeelt

Tot slot is de bloementeelt in dit gebied van belang geweest. Verschillende belangrijke bloembollenkwekers als Tubbergen, Roozen en van Meeuwen hebben gronden in het Manpadslaangebied gehad. De bollenteelt is van groot belang geweest voor de ontwikkeling van Heemstede en neemt in de geschiedenis van de gemeente een prominente plek in.

Monumenten

Mede dankzij de rijke geschiedenis van het gebied staat er een aantal monumenten in en grenzend aan het Manpadslaangebied.

Rijksmonumenten:

- Huis te Manpad (incl. de tuin en de bijgebouwen)
- Bollenschuur Herenweg 19
- Gedenknaald, hoek Herenweg Manpadslaan
- Portierswoning Groenendaal
- Huis 'De Kapel', Manpadslaan 7

Gemeentelijk monument:

- Bollenschuur Van Meeuwen (Manpadslaan 12)

Landschappelijke waarden

Het Manpadslaangebied is een oude strandvlakte tussen de twee strandwallen van Groenendaal en Leyduin. Het is de enige plek in Noord-Holland waar deze visuele kwaliteit nog aanwezig is. Daarom moet het gebied als één samenhangend geheel gezien worden, van Herenweg tot Leidsevaart en van Manpadslaan tot de Rivierenwijk. Ook deze hoge mate van gaafheid en herkenbaarheid is een belangrijk criterium voor de monumentwaardigheid van het gebied.

Zeldzaamheidswaarde

Aangezien het Manpadslaangebied het enige gebied in Noord-Holland is waar de onder 'Landschappelijke waarden' (hierboven) genoemde kwaliteiten nog aanwezig zijn, heeft het gebied tevens een hoge zeldzaamheidswaarde.

Agrarisch historisch gebruik

Het Manpadslaangebied is al honderden jaren in gebruik als agrarisch gebied, dit is duidelijk te zien in zowel de bebouwing als de verkaveling en het daaraan gekoppelde slotenpatroon. Daarmee vertoont het gebied alle kenmerken van een historisch uiterst waardevol landbouwgebied (met alle kwaliteiten, maar ook problemen die erbij horen: leegstaande kassen, verwaarloosde gebouwen en waarschijnlijk vervuilde grond). Al met al toont het wél geweldig mooi de agrarische ontwikkeling van dit gebied waar ooit bloembollen werden geteeld door uiterst gerenommeerde bedrijven.

Natuurwaarden

Ecologisch gezien is het Manpadslaangebied van steeds groter wordende waarde. Dit is voor een belangrijk deel het gevolg van het grotendeels stilvallen van de activiteiten in het gebied. Met name het stoppen van de meeste tuinbouwactiviteiten leidt tot de rust die voor ecologische ontwikkeling erg waardevol is. Naarmate de dynamiek in het gebied langer uitblijft, zal de ecologische potentie verder toenemen. Het Manpadslaangebied wordt dan meer en meer een waardevolle schakel in het ecologisch weefsel van afwisselend grote bosrijke buitenplaatsen met daartussen gevarieerde open ruimtes met wisselende begroeiingen. De ligging in de nabijheid van grote waardevolle natuurgebieden zorgt vice versa voor een nog grotere ecologische potentie van het gebied. Opgemerkt dient te worden dat zowel Leyduin als het terrein van Huis te Manpad Natura 2000 gebieden zijn.

Ensemblewaarden

Het Manpadslaangebied is een heterogeen gebied, samengesteld uit onderdelen die op zichzelf al waardevol zijn: monumenten, landschap, natuur en – niet te vergeten – recreatie (zoals de volkstuinten). Daardoor, en door het afwisselende gebruik, kent dit gebied een rijke gelaagdheid en een hoge ensemblewaarde.

Het Manpadslaangebied als groen monument

Gezien de ligging en de intrinsieke, hierboven genoemde waarden verdient het gebied bescherming als groen monument. Dat wil niet zeggen dat er in het gebied niks zou mogen veranderen. Een groot deel van de niet meer in gebruik zijnde kassen zou gesloopt kunnen worden. De meeste woningen hebben geen monumentenstatus, en kunnen dus verbouwd worden – of zelfs gesloopt en vervangen door nieuwbouw. Het gebied hoeft niet per se een agrarische bestemming te behouden. Delen ervan kunnen worden omgezet in natuur. Om het gebied te beleven, zou er een wandelpad aangelegd kunnen worden. Uiteraard moeten de bewoners in zulke plannen betrokken worden. Zij wonen immers in het monument.

Bollenschuur Manpadslaan

Binnen het gebied staat het gemeentelijk monument Manpadslaan 12, een bollenschuur. De huidige eigenaar laat het pand verwaarlozen. Juridisch gezien kan de gemeente alleen dwingend optreden richting eigenaar als de staat van het pand de veiligheid in gevaar brengt. Zo ver is het nu bijna, want de schuur staat vrijwel op instorten. Buiten dat heeft de overheid een morele plicht om een gebouw dat voor Heemstede blijkbaar zo veel waarde heeft dat het tot een monument is verklaard, behoudt, en dus de eigenaar sommeert het te herstellen. Daarnaast heeft ook de eigenaar een verantwoordelijkheid naar de gemeenschap. Maar in de eerste plaats in de gemeente aan zet om handhavend op te treden.

De karakteristieke bollenschuur in 2011

Appendix 20: Ensemble Richard Holplein, Julianaplein, Heemstede

Bron: Monumenteninventarisatie Heemstede/ Bennebroek 1850-1940 (Bureau Wim de Wagt, mei 2021)

Julianaplein: Plantsoen met gras, borders en boombeplanting en monument ter ere van Juliana en Bernhard, bestaande uit een boom, banken en hek

Opdrachtgever: Gemeente Heemstede

Jaren van aanleg: 1937/1939

Ontwerper: G. Bleeker, Santpoort (vermoedelijk)

Waarden: Typologisch, stedenbouwkundig, ensemble.

Richard Holplein: Plantsoen met gras, ligusterhagen, boombeplanting en verdiepte aanleg

Opdrachtgever: Gemeente Heemstede 1933-1936

Ontwerper: G. Bleeker, Santpoort (vermoedelijk)

Waarden: Typologisch, stedenbouwkundig, ensemble, gaafheid.

Geschiedenis

De aanleg van het Julianaplein en Richard Holplein kwam voort uit het toenmalige gemeentelijk uitbreidingsplan (eerste versie 1908-1909, daarna verschillende keren herzien). In eerste instantie was hierin op de plaats van deze groene pleinen een groot verkeersplein voorzien, genaamd Kloosterplein. Vanouds liep hier een landweg langs, het Kloosterpad, van de buitenplaats Het Klooster (waar later Seminarie Hageveld ontstond) tot aan de Binnenweg bij villa 't Nieuw Clooster. Omdat de in de eerste versie van het uitbreidingsplan vanaf het Kloosterplein oostwaarts lopende wegen geen doorgang vonden, werd ook het Kloosterplein geschrapt. De open ruimte bleef echter wel in het plan gehandhaafd, zij het ingevuld met twee omvangrijke plantsoenen aan weerszijden van de Dreef, omringd door straten en riante huizen.

Dat het Julianaplein en Richard Holplein niet recht tegenover elkaar kwamen te liggen, zoals uit stedenbouwkundig oogpunt logisch was geweest, had te maken met de situering van de bouwkevels. De belangrijkste reden om deze groene pleinen aan te leggen, had te maken met de behoefte om halverwege de Dreef open ruimtes te creëren die een aangename onderbreking vormden van de eenvormige huizenblokken. Zodoende kreeg de aantrekkelijkheid van de woonomgeving een krachtige impuls.

De Heemsteedse Dreef was in 1932 officieel voltooid en de huizen aan deze anderhalve kilometer lange verbinding moesten aan de man worden gebracht. Groen gestoffeerde pleinen vormden een handig stedenbouwkundig middel hiertoe. Bovendien beantwoordden ze aan het ideaalbeeld van de tuinstad, dat Joseph Cuypers en Jan Stuyt (hierin gesteund door de gemeente) met het uitbreidingsplan nastreefden. Illustratief is dat de beide pleinen in documenten uit die tijd werden aangeduid als 'de parken'. Het nabij gelegen Sweelinckplein werd om dezelfde redenen aangelegd.

Julianaplein (voorgond) en Richard Holplein, vóór 1945. Herkenbaar is de verdiepte aanleg van zowel het Julianaplein als het Richard Holplein.

Ontwerper

De tuinarchitect die de gemeente in deze periode adviseerde en van ontwerpen voorzag, Gerard Bleeker (1882-1956), is vermoedelijk de ontwerper van de groene inrichting van Julianaplein en Richard Holplein. Bleeker was vooral betrokken bij Groenendaal en de Algemene Begraafplaats, maar liet ook zijn sporen na bij de aanleg van de vele plantsoenen die de gemeente rijk is. Hij had een eigen bureau in Santpoort en legde een voorkeur voor de informele, romantische landschapsstijl aan de dag, maar hanteerde ook wel een strakke, meer architectonische ontwerpstyl. In de aanleg van het Julianaplein en Richard Holplein zijn kenmerken van beide stijlen aan te wijzen. Herkenbaar is de verdiepte aanleg van zowel het Julianaplein als het Richard Holplein.

Richard Holplein, 1947.

Tuinontwerp

Enmaal ingedeeld en van bomen en planten en perken en gazons voorzien, vormden het Julianaplein en Richard Holplein een goed bij elkaar passend ensemble. Het meest opmerkelijk aan de tuinarchitectuur van beide 'parken' is de verdiepte aanleg: vanaf de randen werden beide terreinen ongeveer een meter afgegraven, waardoor de gazons lager kwamen te liggen dan de straat, als een soort grasbassins met schuin aflopende taluds. Dit verleende de pleinen een verrassend ruimtelijk effect. De indeling van beide pleinen verschilde evenwel.

Bij het grotere Julianaplein vormden de hogere en lagere gedeelten van het gazon en de indeling met bloemperken een informeel, landschappelijk patroon. De hoekpunten van het gazon werden gemarkeerd door bomen. Het Richard Holplein kreeg een eenvoudiger, meer architectonische aanleg, die het langgerekte grondvlak accentueerde: het gazon wordt aan beide lange zijden omzoomd door lage ligusterhagen en rijzige populieren, strak in het gelid.

Het Julianaplein kreeg later extra betekenis, toen de gemeente in 1937 op een van de hoeken aan de Dreef ter ere van het huwelijk van prinses Juliana en prins Bernhard, een zogeheten Julianaboom liet planten. Korte tijd later werden hier nog twee zitbanken en een sierlijk smeedijzeren hekwerk met de initialen van het vorstelijke paar aan toegevoegd. Nu was sprake van een complete herdenkingsplaats.

In 1974 werd in het gazon van het Julianaplein tegenover de Dreefschool een bronzen sculptuur van de bekende beeldhouwer Kees Verkade neergezet, voorstellende twee bokje springende kinderen. In de jaren negentig is het plantsoen van het Julianaplein aan de zuidzijde een stuk verkleind in verband met de verbreding van de rijweg aldaar ten behoeve van opstelstroken voor het verkeer. Tegelijk werd het plantsoen geëgaliseerd en de indeling met plantvakken e.d. gewijzigd. Van het oranjemonument bleven alleen het hek en de boom over. Het Richard Holplein heeft daarentegen tot op de dag van vandaag zijn oorspronkelijke opzet, indeling en beplanting behouden, inclusief de verdiepte ligging.

Bijlage 'long list', juni 2021

1	Woningcomplex Nova et Vetera, Berkenlaan en Eikenlaan	Heemstede	Rapport 1850-1940	Ensemble
2	Villa T. Volker, Breitnerweg 2	Heemstede	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
3	Café met biljartzaal en woning, Campiaan 51 en Valkenburgerlaan 60	Heemstede	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
4	Seniorenwoningen, Dr. Droogplein	Heemstede	Rapport 1850-1940	Ensemble
5	Landhuis Hertenduin, Herenweg 2a	Heemstede	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
6	Gezondheidshuis, Lieven de Keylaan 7	Heemstede	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
7	Rustoord, Meerweg 45	Heemstede	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
8	Noors landhuis De Echo, Van Merlenlaan 23	Heemstede	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
9	R.K. St. Augustinus, Maria kleuterschool, St. Aloysius, Molenwerfslaan 7, 9, 11	Heemstede	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
10	Protestantse kerk, Postlaan 16 (de Vermaning)	Heemstede	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
11	Woonhuis E. van Beusekom, Raadhuisstraat 42	Heemstede	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
12	R.K. parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart, Valkenburgerplein 20	Heemstede	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
13	Nicolaas Beetsschool, Voorweg 47-49 en Bosboom Toussaintlaan 1	Heemstede	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
14	R.K. parochiekerk St. Bavo, Herenweg 88	Heemstede	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
15	Glipperweg 60-68	Heemstede	HVHB monument	Ensemble
16	Heemsteedse Dreef 274 (Villa Karoly)	Heemstede	HVHB monument	Individueel pand/object
17	Ijzerenbrug	Heemstede	HVHB monument	Individueel pand/object
18	Posthuisstraat 15-23	Heemstede	HVHB monument	Ensemble
19	Paulus Buyslaan 8-20	Heemstede	HVHB monument	Ensemble
20	Richard Holplein	Heemstede	HVHB monument	Ensemble
21	van de Spiegellaan	Heemstede	HVHB monument	Ensemble
22	Frederik van Eedenplein	Heemstede	HVHB monument	Ensemble
23	Voorweg	Heemstede	HVHB monument	Ensemble
24	Wiekenplein	Heemstede	HVHB monument	Ensemble
25	Javalaan	Heemstede	HVHB monument	Ensemble
26	Bennebroekerlaan 21	Bennebroek	HVHB monument	Individueel pand/object
27	Schoollaan 116 - bollenschuur Maris	Bennebroek	HVHB monument	Individueel pand/object
28	Kenemerbeekweg 1	Bennebroek	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
29	Leidsevaart 2	Bennebroek	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
30	Rijkstraatweg 14-16 en 39-41 en 45-49	Bennebroek	Rapport 1850-1940	Ensemble
31	Rijkstraatweg 76	Bennebroek	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
32	Schoollaan 78	Bennebroek	Rapport 1850-1940	Individueel pand/object
33	Overboslaan 30, schoolgebouw Bronstee Mavo	Heemstede	Anders	Individueel pand/object
34	Raadhuisstraat 83-85	Heemstede	Anders	Individueel pand/object
35	Kapel Mariënhuvel Glipper Dreef 199	Heemstede	Rapport wederopbouw	Individueel pand/object
36	Zeven eengezinswoningen Molenwerfslaan 2-14	Heemstede	Rapport wederopbouw	Ensemble
37	Dubbel 'Fotolitho'-bedrijf met 2 bovenwoningen Nijverheidsweg 17-19	Heemstede	Rapport wederopbouw	Individueel pand/object
38	Villa Van Merlenlaan 37 (van Nijgh)	Heemstede	Rapport wederopbouw	Individueel pand/object
39	Bankgebouw met 18 flatwoningen (nu ABN AMRO bank en winkelruimte) Binnenweg 61-65	Heemstede	Rapport wederopbouw	Individueel pand/object
40	Bungalow Van Merlenlaan 35	Heemstede	Rapport wederopbouw	Individueel pand/object
41	Flatgebouw Valkenburg Valkenburgerplein 5-8	Heemstede	Rapport wederopbouw	Individueel pand/object
42	Openbare kleuterschool 'Klimop', nu GSV-zaalsportcentrum Schubertlaan 37	Heemstede	Rapport wederopbouw	Individueel pand/object
43	Wijkgebouw De Princehof met dienstwoning Glipperweg 55-57	Heemstede	Rapport wederopbouw	Individueel pand/object
44	Lorentz de Haas Lab (SEIN)	Heemstede	Anders	Individueel pand/object
45	Post- en telegraafkantoor (nu winkelruimte) Binnenweg 160	Heemstede	Rapport wederopbouw	Individueel pand/object
46	Manpadslaan gebied	Heemstede	Anders	Groengebied
47	Bollenschuur Manpadslaan	Heemstede	Anders	Individueel pand/object
48	Valkenburgerplein 1-41	Heemstede	Anders	Individueel pand/object
49	Ritzema Boskade	Heemstede	Anders	Ensemble
50	Utrechtlaan/ Provinciënbuurt	Heemstede	Anders	Ensemble
51	Sportparklaan/ Lijndenlaan/Ringvaartlaan	Heemstede	Anders	Ensemble
52	Glipperdreef 133-155	Heemstede	Anders	Ensemble

